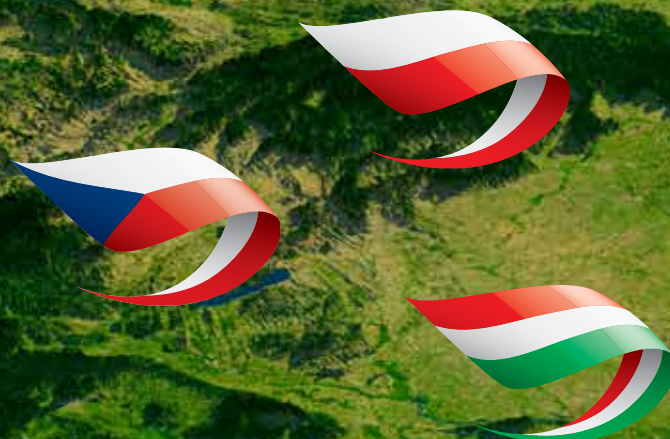

New
Direction

LÁSKA ČI PRAGMATISMUS

VZTAHY ČESKÉ REPUBLIKY, POLSKA A MAĎARSKA K IZRAELI

IRENA KALHOUSOVÁ

New Direction

Founded by Margaret Thatcher in 2009 as the intellectual hub of European Conservatism, New Direction has established academic networks across Europe and research partnerships throughout the world.

newdirection.online

[@europeanreform](https://twitter.com/europeanreform)

[@europeanreform](https://www.instagram.com/europeanreform)

New Direction is registered in Belgium as a not-for-profit organisation and is partly funded by the European Parliament.

REGISTERED OFFICE: Rue du Trône, 4, 1000 Brussels, Belgium. EXECUTIVE DIRECTOR: Naweed Khan.

The European Parliament and New Direction assume no responsibility for the opinions expressed in this publication. Sole liability rests with the author.

Irena Kalhousová

Irena Kalhousová je ředitelkou Herzlova centra izraelských studií na Univerzitě Karlově, kde také přednáší. Specializuje se na Izrael, izraelsko-palestinský konflikt a vztahy mezi střední Evropou a Izraelem. Je držitelkou doktorátu z London School of Economics & Political Sciences.

1	ÚVOD	7
2	ČESKÁ REPUBLIKA	9
3	POLSKO	17
4	MAĎARSKO	25
5	SHRNUTÍ	31

ÚVOD

Proč jsou Češi proizraelští? Jsou polsko-izraelské vztahy v ohrožení? Je Orbán anti-Semita a současně fanoušek Izraele? To jsou otázky, které v poslední době vyvstávají v souvislosti se vztahy mezi třemi zeměmi střední Evropy s Izraelem. Tyto vztahy prošly v posledních třech dekádách značným rozvojem. Po pádu železné opony, kdy středoevropské postkomunistické země obnovily s Izraelem diplomatické vztahy, se začala rozvíjet spolupráce v politických, ekonomických, kulturních, akademických a bezpečnostních oblastech.

Bilaterální vztahy mezi Izraelem a Českou republikou, Polskem a Maďarskem zažily v posledních třech dekádách značný rozvoj a to i přes to, že země střední Evropy mají s regionem Blízkého východu jen relativně málo společného. Dělí je geografická vzdálenost a odlišná bezpečnostní rizika, kterým čelí. Ekonomická provázanost střední Evropy s Blízkým východem je poměrně malá. Středoevropané nemají blízkovýchodní koloniální minulost a i díky tomu je emigrace ze zemí Blízkého východu do tří výše zmíněných zemí zanedbatelná. Přesto, vztahy se státem Izrael hrají v zahraniční politice tří středoevropských zemí poměrně významnou roli. V případě České republiky a Polska jsou vztahy s Izraelem považovány přímo za strategické. Tyto tři středoevropské země se v rámci Evropské unie (EU) řadí k těm, které nepodporují anti-izraelské iniciativy některých zemí z takzvané „staré“ Evropy.

Od roku 1989 pečlivě budované vztahy s Izraelem ovšem čelí novým problémům. Především v případě Polska vedl nástup konzervativně-nacionalistické strany *Právo a spravedlnost* (PiS) v roce 2015 k moci k diplomatické roztržce, kterou symbolizuje odmítnutí Polska účastnit se společného zasedání zemí Visegrádu s Izraelem v Jerusalémě v únoru 2019. Spory ohledně minulosti, především pak průběhu Holocaustu na polském území, se staly hlavním

bodem sváru s dopadem na bilaterální vztahy obou zemí. V případě Maďarska, které se pod dominantním vedením premiéra Orbána stále více vzdaluje od liberální demokracie a za nepřítele státu a maďarského národa označuje v Maďarsku narozeného židovského investora a filantropa Sorose, se nabízí otázka, jaký dopad to bude mít na vztahy s židovským státem.¹

ZÁKLADNÍ ARGUMENT

V této práci analyzuji vývoj bilaterálních vztahů mezi Českou republikou, Maďarskem a Polskem od konce Studené války po současnost. Hlavním cílem je vysvětlit motivaci středoevropských zemí obnovit a prohloubit po roce 1989 vztahy s Izraelem. Ukážu, že realistické argumenty, které vysvětlují zájem středoevropských zemí o dobré vztahy s Izraelem, nejsou schopny plně obsáhnout podstatu těchto bilaterálních vztahů. Jistě, ambice vstoupit do NATO a s tím související potřeba dobrých vztahů s USA sehrála svoji roli ve snaze o navázání dobrých vztahů s Izraelem a to především v případě Polska a Maďarska. Všechny tři post-komunistické země také měly zájem spolupracovat s Izraelem, jehož ekonomika se opírá o moderní technologie a který tak sloužil jako inspirace pro transformující se středoevropské ekonomiky. V neposlední řadě se Izrael stal užitečným spojencem v boji proti terorismu v souvislosti s hrozbou radikálního islámu pocházejícího z Blízkého východu. Přesto, tyto argumenty nejsou plně schopny vysvětlit fakt, že v době, kdy Izrael čelí v souvislosti s okupací palestinských území stále rostoucí kritice mezinárodního společenství, zůstávají středoevropské země pro-izraelské. Zdá se, že na jejich pozici jako by neměl zásadní vliv ani politický vývoj na domácí scéně, ani situace v Izraeli a izraelsko-palestinský konflikt.

Jak vysvětlit tuto po skoro tři dekády relativně stabilní pozici vůči Izraeli obzvláště s ohledem na to, že v jiných zahraničně-politických otázkách se pozice

¹ V tomto textu používám termín „židovský stát“ jako synonymum pro Izrael. Jsem si vědoma toho, že se jedná o problematický termín. Nicméně, při jeho používání vycházím z definice Ruth Gavison. Židovský stát je stát s významnou židovskou většinou; stát, ve kterém Židé dosáhli politického sebeurčení; a stát, který je inspirován židovským náboženským právem. In: Ruth Gavison, 'Jewish and Democratic? A Rejoinder to the "Ethnic Democracy" Debate', *Israel Studies* 4, no. 1 (1999): 53.

ČESKÁ REPUBLIKA

zemí střední Evropy měnily? Jestliže v prvních letech po konci Studené války byl jasným cílem vstup do NATO a EU, s čímž souviselo silné transatlantické a pro-evropské směřování, po dosažení těchto cílů se o zahraničně-politickém ukotvení těchto zemí začaly vést vnitropolitické debaty. Někteří vysoce postavení představitelé začali zpochybňovat užitečnost členství v těchto organizacích. Větší přílnutí k Rusku se pro některé politiky stalo možnou alternativou. Pokus o oslabení některých demokratických pilířů v Polsku, především nezávislost soudů, a Orbánova ideologie neliberální demokracie také vyostřily vztahy těchto dvou zemí s EU. Navzdory těmto domácím rozporům ohledně zahraniční politiky, bilaterální vztahy s Izraelem neprocházely výraznou krizí a naopak často měly spíše tendenci posilovat bez ohledu na to, kdo byl zrovna v té dané zemi ve vládě.

V této studii bilaterálních diplomatických vztahů tří středoevropských zemí s Izraelem budu analyzovat historické kořeny těchto vztahů. Především se zaměřím na odkaz důležitých historických událostí, které formovaly národní identitu Čechů, Poláků a Maďarů a ovlivnily pohled politikých elit na národní zájem, jehož součástí se staly i vztahy k Izraeli. Ukážu, že vztahy k Izraeli jsou výrazně formovány dědictvím

tzv. židovské otázky, nebo-li komplikovaným odkazem vztahů těchto tří národů k židovské menšině. V této studii vysvětlím, že dobré vztahy s Izraelem se staly součástí nové postkomunistické identity těchto tří zemí, kterým šlo za prvé o to zbavit se odkazu komunismu a vrátit se „na Západ“ a za druhé o to vyrovnat se s vlastní kontroverzní minulostí.

V této studii čerpám z prvotních a sekundárních zdrojů. Tato studie se především opírá o více jak sto rozhovorů, které autorka uskutečnila v letech 2016 až 2018. Šlo o rozhovory s politickými a diplomatickými elitami v České republice, Polsku, Maďarsku a Izraeli. Jednalo se o bývalé a současné prezidenty, předsedy vlád, ministry zahraničních věcí a členy parlamentů. Mezi diplomaty šlo především o bývalé a současné velvyslance sloužící v Izraeli a vysoce postavené úředníky ministerstev zahraničních věcí. Do této studie jsou také zahrnuty rozhovory s historiky, experty na zahraniční politiku a novináři specializujícími se na Izrael. Dále analyzuji oficiální prohlášení politických představitelů tří středoevropských zemí týkající se Izraele, či izraelských politiků vydaných často během oficiálních návštěv.

Geopolitické změny v souvislosti s pádem železné opony měly zásadní dopad na směřování československé, a od roku 1993 české zahraniční politiky. Výrazné osobnosti, především pak prezident Václav Havel a první ministr zahraničních věcí Jiří Dienstbier, sehrály klíčovou roli při formování československé post-komunistické zahraniční politiky. Pod vlivem disidentské tradice se jedním z hlavních cílů stalo odstranění odkazů komunismu a příklon k transatlantismu. Příkladem prvního bylo obnovení diplomatických vztahů s Vatikánem a Izraelem, tedy dvěma zahraničními aktéry, se kterými komunistické Československo přerušilo diplomatické vztahy. Otázka znovunavázání vztahů s Izraelem měla podporu napříč politickým spektrem a ke slavnostnímu podpisu o obnovení diplomatických vztahů došlo v únoru 1990. V následujících odstavcích se nejprve zaměřím na historické události, které ovlivnily pohled postkomunistických politikých elit na Izrael. Poté budu analyzovat pozice týkající se vztahů České republiky k Izraeli, které od roku 1989 existují mezi českými politicko-diplomatickými elitami. V poslední části se zaměřím na příklady českého zahraničněpolitického postoje k Izraeli.

ODKAZ MINULOSTI

[...]historie našich českých vztahů s židovským národem a státem Izrael dokazuje, že naše vazby nesouvisí jen s nějakými strategickými úvahami. [...] Izrael není pro nás pouze figurou na geopolitické šachovnici. Jiří Dienstbier, československý ministr zahraničních věcí 1989-92²

Generace politiků a diplomatů, která definovala zahraniční politiku postkomunistického Československa, byla formována několika historickými událostmi, které výrazně ovlivnily jejich pohled na mezinárodní dění, včetně jejich pohledu na Izrael a

židovskou otázku. Výraznou roli v kolektivní paměti postkomunistických elit hrálo období Pražského jara. V této krátké době, kdy komunistický režim umožnil svobodnější vyjadřování, se do veřejného prostoru dostala témata, která byla do té doby režimem potlačována. Výrazně mezi nimi vynikala židovská témata, především pak Holocaust, společně s tématy týkajícími se vztahu Československa k sionismu a Izraeli. V 60. letech byly publikovány knihy od domácích i zahraničních autorů o osudu Židů během druhé světové války. Filmy s židovskou tematikou se staly důležitou součástí slavné éry české kinematografie 60. let, takzvané Nové vlny. Byla to mezinárodní konference o tvorbě Franze Kafky v Liblicích v roce 1963, která je někdy dokonce považována za začátek Pražského jara. Její hlavní organizátor, Eduard Goldstücker, slovenský žid a první československý velvyslanec v Izraeli, který byl v antisionistických procesech v 50. letech odsouzen na doživotí, ve svých pamětech vzpomíná, že důležitost této konference spočívala v tom, „že se týkala Kafkova díla, které komunistický cenzor odmítl jako dekadentní a tím se tak podařilo oslabit komunistickou kontrolu v kulturní sféře.“³

Dále to byly události spojené s Šestidenní válkou v roce 1967, které vedly k protestům proreformních elit i veřejnosti proti komunistickému režimu. Československo bylo společně s Sovětským svazem jednou z prvních zemí, která po Šestidenní válce rozvázala diplomatické vztahy s Izraelem. Komunističtí představitelé odsoudili „imperialistickou“ agresi Izraele proti spřáteleným arabským zemím a státní média spustila protiizraelskou a protisionistickou kampaň podobnou té z 50. let. Ovšem pozice komunistického režimu vedla v liberální atmosféře Československa 60. let k veřejným protestům. Během Československého sjezdu spisovatelů v roce 1967 kritizovali ve svých projevech prominentní komunističtí i nekomunističtí spisovatelé oficiální antiizraelský

² Jiří Dienstbier, 'My a Izrael', *Aktuálně.cz - Víte, co se právě děje* (blog), 2 September 2010, <http://blog.aktualne.cz/blog/jiri-dienstbier.php?itemid=8879>.

³ Hana Kubátová and Jan Láníček, *The Jews in Czech and Slovak Imagination, 1938-89* (Leiden, Boston: Brill, 2018), 214.

postoj režimu. Studenti Karlovy univerzity iniciovali petici za obnovení vztahů s Izraelem, pod kterou se podepsalo více jak 13 tisíc lidí.⁴ Během prvomájových oslav v roce 1968 se objevil velký transparent „Nechte Izrael žít“. V očích mnoha Čechů se stal Izrael v roce 1967 hrdinou, který se na rozdíl od Československa, které před nacistickým nebezpečím kapitulovalo, dokázal postavit přesile a s přehledem uhájit svoji existenci. Tento obdiv u mnoha Čechů přetrvává i po roce 1989.

Události Pražského jara výrazně formovaly pohled postkomunistických elit na Izrael. Jak připomíná Petr Pithart, první předseda české vlády a později Senátu ČR, během Československého svazu spisovatelů, jehož delegáti odmítli odsoudit izraelskou „agresi“, to bylo poprvé, „kdy někdo u nás si dovilil kritizovat naši služebnou zahraniční politiku.“⁵ Michael Žantovský, tiskový mluvčí Václava Havla a pozdější velvyslanec v USA, Izraeli a Velké Británii upozornil na další důležitý vliv událostí spojených s Šestidenní válkou, „Rok 1967 představuje důležitý milník, který na jednu stranu vedl k přerušení vztahů s Izraelem a na straně druhé vedl k neobyčejnému projevu otevřeného protestu proti této pozici ze strany liberálních a pro-reformních komunistů, z nichž mnozí se později přidali k opozici a disentu.“⁶

Dalším důležitým odkazem, který formoval kolektivní paměť postkomunistických elit, byl antisemitský charakter komunistického režimu. Procesy z 50. let zaměřené proti československým občanům židovského původu a manipulace a organizované zapominání týkající se židovského kulturního dědictví,⁷ to vše mělo vliv na generaci disidentů. V kritice bídného stavu oficiální komunistické kultury hledali disidenti často inspiraci v předkomunistickém období meziválečného Československa. Období První republiky známé svým multikulturním charakterem se v jejich očích stalo ideálem, kdy česká kultura dosahovala evropské kvality. Důležitou roli Židů v československé kultuře opět připomíná Jiří

Dienstbier, „Setkávání české, židovské a německé kultury vytvářelo atmosféru Prahy a Česka jako jedné z nejvýznamnějších komponent kulturního fenoménu Střední Evropy. Nelze si ho představit bez rabbiho Löwa, bez Golema, bez našich spoluobčanů Franze Kafky, Egona Ervína Kische, Karla Poláčka, Pavla Eisnera nebo Hugo Haase. A Gustav Mahler, Sigmund Freud nebo Karl Kraus se narodili v Čechách a na Moravě.“⁸ Po roce 1989 kdy začnou být znovuobjevována témata která komunistický režim potlačoval, se podobně jako v krátkém období Pražského jara stanou populární témata s židovskou tematikou. Především mezi liberální elitou se “židovství” stane velmi populární. Získá punc něčeho trochu mysteriózního, záhadného, zajímavého a někdy i snobského. Česko-židovské předválečné vztahy jsou idealizovány a jejich symboly, jako například Golem či Kafka, fetišizovány.

V období po sametové revoluci, v době velké nejistoty, kdy nový režim potřeboval získat legitimitu, se jeho představitelé snažili prezentovat nové postkomunistické Československo jako pokračovatele předválečného demokratického Československa. Začal být také pečlivě budován mýtus První republiky, kdy Československo patřilo k nejvyspělejším zemím v Evropě, jako zlatého období. S budováním tohoto mýtu souvisí také příběh o údajně bezproblémovém soužití Čechů a židů a o českém filosemitismu. Výjimečnost tohoto soužití mělo vyplývat z převažujícího českého sekularismu, který neutralizoval tradiční katolický antisemitismus, husitská tradice respektu k judaismu a především role prezidenta T. G. Masaryka a jeho morální odsouzení antisemitismu.⁹ Mýtus První republiky tak představoval velmi pozitivní precedent pro pozici postkomunistických lídrů k židovské otázce.

V postrevoluční době raných 90. let byl také znovuobjeven příběh československé vojenské pomoci Izraeli.¹⁰ Zatímco komunistická zahraniční politika reprezentovala období, od kterého se nová elita

snažila především distancovat, vojenská pomoc Izraeli po druhé světové válce představovala opak. V jejich očích to bylo výjimečná událost, kdy Československo stálo na správné straně historie a jehož političtí představitelé prokázali odvahu, která jim normálně spíše chybí. Jak podotkl Pavel Seifter, disident, signatář Charty 77, šéf oddělení mezinárodních vztahů v prezidentské kanceláři Václava Havla a pozdější velvyslanec ve Velké Británii, „Po roce 1989 jsme hledali hrdiny a momenty v historii, kdy jsme obstáli. A československá pomoc Izraeli byl opravdu poklad.“¹¹ Příběh o tom, že to byla československá vojenská pomoc, které pomohla židovskému státu obstát v první izraelsko-arabské válce, se stal jedním ze základních pilířů vztahů obou zemí. Její důležitost je akcentována téměř při každé oficiální návštěvě jak českými, tak izraelským představiteli. Jak například podotkl o československé vojenské pomoci Izraeli ministr zahraničních věcí Zaorálek: „Ta pomoc byla impozantní. Navíc, my jsme byli jediní, kdo tuto pomoc nabídl a tak jsme byli unikátním mostem, který pomohl Izraeli přežít. Význam tohoto kroku je nedocenitelný.“¹²

Když představitelé nové porevoluční československé politické elity formující se často z řad disidentů začali tvořit českou pozici k Izraeli, jejich pohled na tuto malou zemi ve Středomoří formovaly výše zmíněné historické momenty. Jakkoliv šlo často o idealizovanou interpretaci, tyto události formovaly identitu těchto elit, s přímým dopadem na zahraniční politiku vůči Izraeli. V následující části budu analyzovat hlavní argumenty formující proizraelskou pozici české politické elity vůči Izraeli.

POSTOJE K IZRAELI A JEJICH MOTIVACE

*Jsmo přátele Izraele. Že někdy vyslovíme kritiku je jedna věc, ale v zásadních v klíčových otázkách jsme spojenci Izraele.*¹³

---

municí a letouny Avia a Spitfire. Československá armáda také pomohla vyškolit izraelské piloty a mechaniky. Československá pomoc byla pro Izrael důležitá mimo jiné také proto, že v té době bylo na území mandátní Palestiny a od roku 1948 Izraele uvaleno embargo na dovoz zbraní. Jejich prodej tak mnoho zemí odmítlo v době, kdy vzhledem k očekávané válce s arabskými zeměmi Izrael zbraně nutně potřeboval.

¹¹ Pavel Seifter, Personal Interview, London, interview by Irena Kalhousová, 12 July 2017.

¹² Lubomír Zaorálek, Personal Interview, Prague, interview by Irena Kalhousová, 12 December 2017.

¹³ Karel Schwarzenberg, Personal Interview, Prague, interview by Irena Kalhousová, 16 April 2018.

¹⁴ Alexandr Vondra, Personal Interview, Prague, interview by Irena Kalhousová, 12 December 2017.

¹⁵ Czech diplomat 1, Personal Interview, Prague, interview by Irena Kalhousová, 2017.

¹⁶ Dana Huňátová, Personal Interview, Prague, interview by Irena Kalhousová, 22 August 2018; Schwarzenberg, Personal Interview, Prague; Seifter, Personal Interview, London; Žantovský, Personal Interview, Prague.

¹⁷ Czech Diplomat 2, Personal Interview, Prague, interview by Irena Kalhousová, 2018.

⁴ Paul Lendvai, *Anti-Semitism without Jews: Communist Eastern Europe* (Doubleday, 1971), 267.

⁵ In: Dienstbier, 'My a Izrael'.

⁶ Michael Žantovský, Personal Interview, Prague, interview by Irena Kalhousová, 18 December 2018.

⁷ K tomuto tématu vydala Charta 77 v dubnu 1989 dokument s názvem *Kritika devastace židovského kulturního dědictví v Československu a potlačování role židů v československé historii*.

⁸ Dienstbier, 'My a Izrael'.

⁹ T. G. Masaryk získal pověst bojovníka proti antisemitismu během tzv. hilsneriády v letech 1899-90, kdy se postavil proti odsouzení žida Hilsnera z vraždy křesťanské dívky. Masaryk kritizoval zaujaté jednání policie a soudu; argument žalobců, že šlo o rituální vraždu, považoval za zneužívání středověké pomluvy proti židům.

¹⁰ Mezi léty 1948-9 dodalo Československo Jišuvu (židovské osídlení v Palestině) a později Izraeli pušky, kulometry,

a někdy i jeho samotnou existenci. Podobně na Izrael je nahlíženo jako na malou zemi, obklopenou autoritářskými režimy, z nichž některé volají po jeho zničení. Porozumění Čechů se situací Izraele shrnul v roce 2012 český premiér Petr Nečas, který při návštěvě Izraele v rozhovoru pro *The Jerusalem Post* prohlásil, „My máme plné pochopení pro pozici Izraele jako malé, demokratické země ve velmi nebezpečném regionu s velmi nebezpečnými sousedy. Máme pro pozici Izraele zvláštní cit, cit malé země obklopené nepřáteli. Pamatujeme si situaci z 30. let minulého století, kdy malé, demokratické Československo mělo sousedy, kteří ho chtěli zničit a vzít si část jeho území.“¹⁸

Trauma spojené s Mnichovskou dohodou z roku 1938 rezonuje v kolektivní paměti české politické elity a má dopad na postoje k Izraeli. Zkušenost s tím, jak evropské demokratické velmoci donutily Československo vzdát se části svého území výměnou za mír v Evropě, které pouze posílilo ambice nacistického Německa, vede některé české představitele k jistému skepticisus ohledně možného mírového řešení blízkovýchodního konfliktu založenému na izraelském stažení se Západního břehu. Odkaz Mnichova jim vědomě, či podvědomě brání v tom, aby otevřené podpořili politiku „území za mír,“ která v minulosti Československu tak ublížila. Navíc odkaz Mnichova vyvolává v Čechách trauma spojené s bezmocností a neschopností se bránit. Toto trauma ještě posílilo v roce 1968 okupace vojsky Varšavského paktu. Oproti tomu Izrael se tváří tvář silným nepřátelům ubránit dokázal, čímž si získal obdiv mnohých Čechů. A fakt, že v první arabsko-izraelské válce k tomu přispěly české zbraně, ještě posílilo české sympatie k Izraeli. Dalo by se říci, že prostřednictvím Izraele a jeho vojenských vítězství si Češi léčí své trauma z kapitulace. Jak podotkl Jiří Dietsbier, „Izrael se stal hrdým alter-egem českého defetismu.“¹⁹

Další faktor, který ovlivňuje českou pozici vůči Izraeli, je špatné svědomí a pocit odpovědnosti za tragický osud Židů v Evropě za druhé světové

války. V české kolektivní paměti jsou za vyvraždění českých Židů odpovědní pouze nacisté. Do českého veřejného prostoru zatím skoro nepronikla debata o tom, že to byla pasivita českých protektorátních úřadů a nezajem veřejnosti o osud židovských spoluobčanů, které se staly důležitým předpokladem k nacisty provedenému konečnému řešení židovské otázky. Přesto mezi politickou elitou existuje pocit odpovědnosti za osud Židů. Jak potvrdil Moše Yegar, izraelský velvyslanec v České republice v 90. letech, „Setkal jsem se s jistým pocitem viny za zabití Židů za druhé světové války a pocitem, že za to Izrael musí být kompenzován. Existoval tu pocit, že to [Holocaust] je součástí české historie. Udělali to Němci, ale v naší zemi.“²⁰ Odpovědnost Čechů za vyvraždění českých Židů není běžně diskutovaným tématem. Místo toho české politické elity hovoří o roli Evropanů v tragickém osudu evropských Židů a z toho vyplývající odpovědnosti za bezpečnost židovského státu. Se stoupajícím počtem evropských států, včetně Německa, které se od Izraele odklání, narůstá mezi některými Čechy pocit, že jsou to nyní oni, kteří nesou „pochodeň odpovědnosti“ za ochranu židovského státu.²¹

Odpovědnost chránit Izrael také souvisí s vědomím toho, že židovský jišuv²² a později stát Izrael nabídl azyl tisícům československých Židů, kteří prchali nejprve před nacistickou a později komunistickou diktaturou. Když ministr Dientsbier hovořil o Izraeli, zdůrazňoval, že je to „domov mnohých těch, kteří přišli z naší země a se kterými máme mnoho osobních a rodinných přátel.“²³ Díky československým Židům je tak Izrael považován za zemi s výraznou českou stopou.

České politické elity zdůrazňují důležitost spojení s Izraelem jako jedinou demokratickou zemí v regionu Blízkého východu. Navzdory jejím nedostatkům oceňují české politické elity fakt, že v tomto velmi nestabilní regionu, kterému dominují autoritářské režimy, si Izrael uchovává demokratický charakter. V českém zahraničně-politickém myšlení je dále

Izrael považován za důležitého spojence v boji proti radikálnímu islámu. Je považován za zemi, která leží na frontové linii Západu, který pomáhá chránit před radikálními islamisty. Podle tohoto pohledu mají Češi a Izraelci společného nepřítele a tudíž bitva o Prahu začíná v Jeruzalémě. Tato rétorika získala na síle v souvislosti s 11. zářím 2001, teroristickými útoky v Evropě a později i s nástupem Islámského státu. Velmi aktuální se stala také během migrační krize v letech 2015 a 2016 a s nárůstem antimuslimských nálad v České republice.

Někteří čeští diplomaté a politici také zdůrazňují, že jsou při hodnocení událostí na Blízkém východě realističtější a pragmatičtější, než mnozí jejich kolegové ze západoevropských zemí. Zkušenosti s komunistickou propagandou je údajně činní více imunními vůči podobné antiizraelské propagandě arabských zemí. Podle zastánců proizraelské pozice je důležitou rolí české diplomacie zajistit protiváhu některých států, které jsou známy svým protiizraelským postojem. Je to právě český pragmatismus, který je nutný k vybalancování zaujatých a často naivních pozic vůči Izraeli, které zastávají země jako například Švédsko a Belgie. Podle tohoto postoje se jasný, čitelný, proizraelský postoj stal důležitou kartou české diplomacie. Jak podotkl diplomat z MZV, „Jsme rádi, že jsme považováni za nejvíce proizraelskou zemi v EU. Je to jedno z mála témat, ve kterém má Česká republika jasný profil a ve kterém je proaktivní.“²⁴

Výrazně proizraelský postoj, který se zformoval během období velkých politických a socioekonomických změn 90. let 20. století zastávají především politické elity podporující silné transatlantické spojení a pravicově-liberální postoje. V době vlády sociálně-demokratického ministra zahraničních věcí Lubomíra Zaorálka mezi léty 2014 až 2017 začal být tento postoj zpochybňován. Zaorálek se obklopil mladšími spolupracovníky, jejichž identitu a pohled na svět formovalo členství v EU, spíše než disidentská zkušenost diplomatů z 90. let. Mnozí z nich byli také otevřenější ideologii západoevropských levicových stran, včetně kritického postoje k Izraeli. Pod vedením

prvního náměstka ministra zahraničních věcí Petra Druláka tato skupina diplomatů začala přehodnocovat odkaz Václava Havla na zahraniční politiku ČR, včetně proizraelského postoje. Drulák k tomu dodal, že cílem bylo „europeizovat českou zahraniční politiku vůči Izraeli.“²⁵ Jinými slovy, šlo o to přiblížit ji více evropskému průměru a v otázce Izraele přijmout postoj blízký většině států EU.

První výrazný pokus přeorientovat proizraelskou pozici české diplomacie ale neskončil výrazným úspěchem. Prezident Miloš Zeman a sociálně-demokratický předseda vlády Bohuslav Sobotka víceméně zablokovali pokusy o změnu kurzu v české pozici.²⁶ Jak připustil sám Drulák, české elity zůstaly velmi proizraelské a zájem o Izrael existuje napříč českou státní správou.²⁷ Přesto, tento pokus o to přiblížit český postoj k Izraeli evropskému průměru ukázal, že někteří z mladší generace diplomatů začali zpochybňovat skoro až instinktivně proizraelskou pozici politických elit z porevolučního období. Začíná tak být čím dál tím zřetelnější, že v české diplomacii vedle sebe existují dva proudy, které se snaží ovlivnit český postoj k Izraeli; jeden silně proizraelský, druhý, který spíše přejímá středové postoje EU. Jak připustil Jiří Schneider, bývalý velvyslanec v Izraeli a první náměstek ministra zahraničních věcí, „čeští diplomaté se ještě nerozhodli, jestli je hlavní hodnotou loajalita a udržení se ve středovém proudu [v rámci EU], anebo jestli je hlavní hodnotou mít to svoji pravdu, ten, jak tomu Saša [Alexandr Vondra] říká, husitský postoj, i když není ‚cost-benefit‘.“²⁸

Poté, co jsem ukázala, jaké existují hlavní postoje k Izraeli mezi českou politickou a diplomatickou elitou se v poslední části zaměřím na to, jak se tyto postoje odrážejí v konkrétních zahraničně-politických krocích ČR vůči Izraeli na bilaterální úrovni, v rámci EU a v Organizaci spojených národů (OSN).

INSTITUCIONALIZACE ČESKÉ POZICE K IZRAELI – PŘÍKLADY

Významnou bilaterální prioritou české politiky v regionu zůstává strategické partnerství

¹⁸ The Jerusalem Post and Cnaan Liphshiz, 'Czech PM to "Post": We'll Support Israel in EU - Diplomacy & Politics - Jerusalem Post', *The Jerusalem Post*, 18 May 2012, <https://www.jpost.com/Diplomacy-and-Politics/Czech-PM-to-Post-Well-support-Israel-in-EU>.

¹⁹ Dietsbier, 'My a Izrael'.

²⁰ Moshe Yegar, Personal Interview, Jerusalem, interview by Irena Kalhousová, 18 June 2017.

²¹ Czech Diplomat 3, Personal Interview, Prague, interview by Irena Kalhousová, 2018.

²² Termín pro židovské osídlení Palestiny před založením státu Izrael.

²³ Dietsbier, 'My a Izrael'.

²⁴ Czech Diplomat 4, Personal Interview, Prague, interview by Irena Kalhousová, 2017.

²⁵ Petr Drulák, Personal Interview, Skype, interview by Irena Kalhousová, 22 November 2018.

²⁶ Roman Joch, Personal Interview, Prague, interview by Irena Kalhousová, 19 December 2017; Tomáš Pojar, Personal Interview, Prague, interview by Irena Kalhousová, 13 December 2017; Vondra, Personal Interview, Prague.

²⁷ Drulák, Personal Interview, Skype.

²⁸ Jiří Schneider, Personal Interview, Prague, interview by Irena Kalhousová, 15 December 2017.

s Izraelem, charakterizované společným zasedáním vlád a spoluprací v oblasti vědy a výzkumu, investic, obrany, hospodářství i kultury.²⁹

Spolu s Izraelem udržuje Česká republika bilaterální strategické partnerství už pouze se sousedním Německem, Polskem, Slovenskem a s Francií. Jakkoliv čeští diplomaté připouštějí, že slovo „strategický“ nemá jasně definovaný obsah, jde především o to, že s těmito státy udržuje Česká republika nadstandardní vztahy. Vysoký diplomat na MZV dodal, že v posledních několika letech „došlo i ve srovnání s jinými zeměmi EU k bezprecedentnímu rozvoji vztahů s Izraelem [...] G-to-G [společná zasedání vlád] se účastní velký počet českých ministrů, intenzivně spolupracujeme v kybernetické a vojenské oblasti, v ČR máme izraelské investice [...] kromě oficiálních kontaktů existují velmi silné neoficiální vztahy jako studentské výměnné programy, takto intenzivní vertikální vztahy nemáme s mnoha zeměmi, snad možná jen se Slovenskem, což činní tyto vztahy velmi pevné.³⁰

Čeští diplomaté, a to jak ti, co zastávají silně proizraelský postoj, tak ti, co volají po větší europeizaci české pozice se shodují na tom, že česko-izraelské vztahy jsou značně asymetrické. Izrael často využívá podpory české diplomacie, aniž by, jak řekl český diplomat, „za to Češi dostali něco zpět od Izraele.“³¹ Jiný dodal, že „zatímco s ostatními státy jsou vzájemné vztahy často transakční, s Izraelem je něco takového považováno za tabu.“³² Ovšem mnozí současní a minulí diplomaté připouští, že často není problémem neochota Izraele reagovat pozitivně na české požadavky, ale neschopnost české diplomacie tyto požadavky definovat. Fakt, že Češi za svoji často bezpodmínečnou podporu Izraele neočekávají žádnou reciprocitu ze strany Izraele, může být ovšem také ukázkou toho, že proizraelský postoj je součástí identity českých zahraničně-politických elit, které nepohlížejí na Izrael ve

vztahu „má-dáti-dal.“ Přesto, v dlouhodobém kontextu lze očekávat, že nová generace diplomatů bude tuto asymetrii vnímat kriticky.

V rámci EU je Česká republika považována za jednu ze zemí s nejsilněji proizraelským postojem. Česká diplomacie například kritizuje podmiňování posilování vztahů mezi EU a Izraelem pokrokem v izraelsko-palestinském konfliktu. Tento postoj zcela otevřeně zastával v době českého předsednictví EU, kdy se od předsedající země očekává jistá míra neutrality, český premiér Mirek Topolánek.³³ Češi se také během předsednictví, kdy probíhal konflikt mezi Izraelem a Hamásem, otevřeně postavili na stranu Izraele.³⁴ V roce 2015 podpořil český parlament velkou většinou usnesení, navržené sociálnědemokratickým poslancem, odmítající návrh Evropské komise (EK) označovat jinak, než za izraelské, zboží z okupovaného Západního břehu a Golanských výšin. Během rozpravy například poslanec za TOP 09 František Laudát označil návrh EK za „nehorázný.“ Dodal dále, že „je to smutné zejména s ohledem na to, že toto se týká Izraele, týká se to židovského národa, kde Evropa i přes dlouhý časový odstup nese velkou morální zodpovědnost za to, co se stalo.“ Marek Benda z ODS byl ve svých slovech adresovaných EK ještě kritičtější: „O čem se fakticky bavíme? Bavíme se o tom, že moderní evropský antisemitismus, nebo alespoň ta jeho vyhocená část, se prezentuje jako takzvaný antisionismus. Tady vůbec nejde o žádný původ zboží, ale jde o tento novodobý projev antisemitismu části evropských elit. [...] Stát Izrael je náš spojenec, je náš jediný potenciální demokratický spojenec v této oblasti. A já vás ujišťuji, že jestli padne Stát Izrael, tak nakonec padne i Evropa.“³⁵

Česká republika také odmítla podpořit společné prohlášení států EU kritizující rozhodnutí prezidenta Donalda Trumpa o přesunutí americké ambasády z Tel Avivu do Jerusaléma. V roce 2018 ČR společně

s Maďarskem a Rumunskem zablokovala toto prohlášení navržené Francií. Už v roce 2017 se Česká republika, jako jedna z mála zemí EU, zdržela v OSN hlasování o rezoluci kritizující Spojené státy za uznání Jerusaléma za hlavní město Izraele. Místo toho vydalo české MZV prohlášení, že „Česká republika v současné době, než dojde k uzavření míru mezi Izraelem a Palestinou, prakticky uznává Jeruzalém za hlavní město Izraele v hranicích demarkační linie z roku 1967.“³⁶

Na půdě OSN Česká republika nehlasuje proti zájmům Izraele. Češi se často v rezolucích týkajících se Izraele zdržují hlasování, ale pokud při důležitých hlasování zaujmou stanovisko, hlasují spolu s Izraelem. Asi nejvýraznější příkladem tohoto postoje, kdy se ČR vymezila proti zbytku EU, bylo hlasování v OSN v roce 2012 o povýšení statutu Palestiny na nečlenského pozorovatelského státu. Mezi 27 států EU byla ČR jediná, které hlasovala proti. V oficiálním stanovisku česká diplomacie prohlásila, že rezoluci OSN nepodpořila proto, že podporuje přímá jednání mezi Izraelci a Palestinci, která povedou ke vzniku Palestinského státu založenému na vzájemném uznání. Leč neoficiálně čeští diplomaté přiznávají, že české stanovisko vyplynulo z neschopnosti EU dohodnout se na společném „zdržení se“, které byli Češi ochotni podpořit. Poté ale, co Francie začala vyjednávat s Lucemburskem o tom, že by podpořilo rezoluci o povýšení Palestiny, se český ministr zahraničí Karel Schwarzenberg rozhodl, že Češi budou hlasovat proti. Bez konsensu v rámci EU se rozhodl vybalancovat ty členské státy, které hlasovaly pro.

Z těchto několika příkladů jasně vyplývá, že české zahraničněpolitické elity v důležitých tématech podporují pozici židovského státu. Diplomatická podpora Izraeli také neušla pozornosti izraelského premiéra Benjamina Netanjahua, který během návštěvy českého prezidenta Miloše Zemana v Izraeli v roce 2018 pronesl: „Nemáme většího přítele než je Česká republika [...] S mnoha zeměmi světa máme velmi rozvinuté vztahy [...] založené na společném zájmu. Ale s Českou republikou, podobně jako se Spojenými státy, je to o něčem jiném. Je to o hluboce sdílených společných hodnotách.“³⁷

ZÁVĚR

Vztahy České republiky a Izraele jsou od roku 1990 velmi pevné a dobré vztahy s Izraelem se staly jednou ze stálých českých zahraničních politik. V předchozích odstavcích jsem ukázala, že mezi českou postkomunistickou politickou elitou existoval konsensus ohledně proizraelské pozice. Obnovení diplomatických vztahů s Izraelem se staly symbolem nezávislé zahraniční politiky po dlouhé době nacistické a později komunistické diktatury. Vztahy s demokratickým a prozápadním Izraelem se staly stvrzením toho, že se Česká republika oprostila od dědictví komunismu a obnovila demokratickou tradici předválečného Československa. Pro mnoho představitelů porevolučního režimu byl Izrael zemí, se kterou má Československo a Česká republika hodně společného. I díky vlivu mnichovského traumatu se české elity do určité míry identifikovali s obtížnou geopolitickou situací Izraele. Přátelskou pozici vůči židovskému státu ještě posiluje příběh o historicky dobrých česko-židovských vztazích a o společné předválečné kulturní symbióze, narušené až nacisty a komunisty. Fakt, že tolik československých občanů židovského původu našlo azyl v Izraeli navíc činní tento stát historicky a kulturně blízký, za jehož bezpečí nese odpovědnost i Česká republika. Tyto postoje se staly velmi pevnou součástí identity politických elit po roce 1989. Mladší generace diplomatů, jejichž identitu spíše než komunistická minulost formovala zkušenost s českým členstvím v EU, silně proizraelský postoj částečně zpochybnila a spíše preferovala pozice více ve shodě s většinovým postojem v rámci EU. Nicméně, tento postoj zatím výrazně nezměnil proizraelské směřování české zahraniční politiky.

V přechodných řádcích jsem ukázala, že čeští politici představitelé často zmiňují, že s Izraelem je vážou společné hodnoty a historie. Ovšem někteří diplomaté neskrývají obavy z dalšího vývoje v Izraeli, který může v budoucnu tyto společné vazby narušit. Někteří mají obavy o mizející evropský charakter Izraele, který se podle nich stává stále silněji orientálním státem. Mladá generace izraelských politiků ví jen velmi málo o evropských kořenech Izraele, což nepřispívá k budování blízkých vztahů. Mění se charakter politického režimu

29 Ministerstvo zahraničí České republiky, 'Koncepce zahraniční politiky ČR', 2019, http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/analyzy_a_koncepce/koncepce_zahranicni_politiky_cr.html.

30 Czech Diplomat 5, Personal Interview, Prague, interview by Irena Kalhousová, 2017.

31 Czech Diplomat 4, Personal Interview, Prague.

32 Czech Diplomat 2.

33 EUobserver, 'Czech EU Presidency Splits with Commission over Israel', *EU Observer*, 27 April 2009, <https://euobserver.com/foreign/28012>.

34 iDNES.cz, 'Topolánek Si Nechal Mluvího, Který Chyboval Výrokem o „defenzivě“ v Gaze', *IDNES.Cz*, 5 January 2009, https://zpravy.idnes.cz/topolaneck-si-nechal-mluvciho-ktery-chyboval-vyrokem-o-defenzive-v-gaze-13d-/domaci.aspx?c=A090105_123634_domaci_pje.

35 iDNES.cz, 'Poslanci Podpořili Izrael. Když Padne, Padne i Evropa, Znělo Sněmovnou', *IDNES.Cz*, 17 December 2015, https://zpravy.idnes.cz/poslanci-podporili-izrael-kdyz-padne-padne-i-evropa-znelo-snemovnou-1id-/domaci.aspx?c=A151217_110616_domaci_kop.

36 Ministerstvo zahraničních věcí, 'Stanovisko MZV k otázce Jerusaléma', 12 June 2017, https://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/prohlaseni_a_stanoviska/archiv_prohlaseni_a_stanovisek/archiv_2017/x2017_12_06_stanovisko_mzv_k_otazce_jeruzalema.html.

37 Benjamin Netanyahu, 'PM Netanyahu, Czech Zeman and Their Wives Dedicate "Czech House" and Marked the Czech Republic's National Day', Prime Minister's Office, Israel, 27 November 2018, http://www.pmo.gov.il/English/MediaCenter/Events/Pages/event_czech271118.aspx.

v Izraeli může mít též dopad na současnou podobu vzájemných vztahů. Pravicová vláda Benjamina Natanjaha, která dala velký prostor nacionalistickým a osadnickým hlasům, spíše podporuje židovský, než demokratický charakter státu. Pokud bude tento trend pokračovat a izraelská demokracie výrazně oslabí, pro českou diplomacii bude obtížné zastávat stanovisko, že podporuje „jedinou demokracii na Blízkém východě.“ Hlasy kritizující Izrael tak budou v české diplomacii posilovat.

Také český politický systém prošel v posledních letech změnou. Tradiční strany oslabily ve prospěch ideologicky nevyhraněného a populistického hnutí ANO a neideologických Pirátů. Pozice těchto hnutí jsou v mnoha otázkách mlhavé. Po jejich nástupu proto nebylo jasné, jak se to odrazí na směřování české zahraniční

politiky. Leč zatím ani ANO ani Piráti nezpochybnili základní pilíře české zahraniční politiky postavené v posledních třech dekadách. Dokonce ani Andrej Babiš, zakladatel ANO a český premiér, podnikatel narozený na Slovensku a podezřelý ze spolupráce s komunistickou tajnou bezpečností, navzdory zcela jinému kulturnímu zázemí než měla česká porevoluční politická elita, neprosazuje zásadní změny v české zahraniční politice, včetně pozice vůči Izraeli. Nicméně zůstává otázkou, jestli se i v budoucnu představitelé politických hnutí a stran, které preferují neideologický pragmatismus, připojí k ideologicky pestré skupině bývalých disidentů, proatlantických (neo)konzervativců, umírněných levicových liberálů a islamofobů, kteří v posledních třech dekadách prosazovali proizraelské postoje, či jestli tito pragmatičtí přinesou do české zahraniční politiky nové paradigma.

3

POLSKO

Po konci Studené války bylo jedním z hlavních cílů Polska zbavit tuto zemi údělu nárazníkové zóny mezi Východem a Západem. Silné vztahy s USA a západní Evropou se staly cílem polské zahraniční politiky. Byly to především Spojené státy, které Polsko považovalo za klíčového garanta schopného potlačit případné revizionistické snahy Sovětského svazu/Ruska či Německa. Vstup do NATO se tak stal prioritou. Vstup do EU pak ještě stvrdil snahu Polska stát se západní zemí, která se úspěšně zbavila dědictví komunismu.

Po vítězství strany Právo a spravedlnost (PiS) ve volbách v roce 2015 začalo docházet k postupnému přehodnocování základních hodnot, na kterých byla postavena postkomunistická identita Polska. Nová vláda začala výrazně akcentovat nacionalismus a konzervativní a křesťanské hodnoty. Polsko se aktivně zapojilo do kulturní války proti liberálním hodnotám. Směřování polské zahraniční politiky začalo být méně zřetelné. Po sporu ohledně postavení polského Nejvyššího soudu se vyostřily vztahy mezi Varšavou a Bruslem. Po desetiletí pečlivě budované vztahy s Berlínem se zhoršily poté, co polská vláda začala akcentovat nacistickou vinu za zničení Polska jako hlavní téma polsko-německých vztahů. V této části se zaměřím na to, jak se na pozadí tohoto vývoje z posledních třiceti let odvíjely polsko-izraelské vztahy. Stejně jako v předchozí části se zaměřím na historické události, které rezonují v kolektivní paměti polských politických elit a které ovlivnily jejich pohled na Izrael. Poté se budu analyzovat postoj levicových a pravicových stran k Izraeli a jejich dopad na zahraniční politiku Polska vůči Izraeli.

ODKAZ MINULOSTI

Polsko se vztahuje k Izraeli jako k zemi, ve které má speciální zájem. [...] Izrael je pro nás mimořádně důležitý kvůli naší společné historii.³⁸ Lech Kaczyński, polský prezident v letech 2005 až 2010

*Neexistuje jiná země na světě, se kterou máme tolik společného. Tisíc let společné historie.*³⁹ Jacek Chodorowitz, polský velvyslanec v Izraeli v letech 2012 až 2018

Polsko-židovské vztahy, které trvají již bezmála tisíc let, představují jednu nejdelších, nejplodnějších a nejkompaktnějších zkušeností židů v diaspoře. Třímilionová polská židovská komunita, před válkou jedna z největších na světě, představovala deset procent polské populace. Polsko se stalo místem, kde se zrodily jedny z nevlivnějších židovských náboženských a politických směrů společně s osobnostmi, které je reprezentovaly. Mnoho ze zakladatelů Státu Izrael pocházelo z Polska. Polsko se stalo centrem jidiš a hebrejské kultury, která ovlivňuje židovský svět dodnes. Díky sociální, náboženské a kulturní odlišnosti představovali židé nejvýraznější menšinu v rámci Polska. Vztahy mezi Poláky a Židy procházeli různými fázemi, od koexistence a asimilace přes oddělenost až vyloučení. Bylo to nacistické konečné řešení, které způsobilo tragický konec výrazné židovské přítomnosti v Polsku. V židovské kolektivní paměti se tak Polsko stalo především místem, kde byla vyvražděna velká část evropského židovstva.

S demokratizací politického života v Polsku po konci studené války se do veřejného prostoru dostala témata, která byla během komunismu potlačována. Jedním z těch nejvýbušnějších se stala otázka chování Poláků během nacistického vyvražďování Židů za Druhé světové války. Již během války začal být v Polsku pečlivě kultivován silně nacionální příběh o polském národu, který byl největší obětí nacistického teroru a který se ve jménu celé Evropy nacistickým okupantům hrdinně postavil, za což zaplatil obrovskou cenu. Tento příběh poté z velké části přejal i komunistický režim. V rámci tohoto příběhu nebylo pro utrpení jiných, především pak Židů, žádný prostor. Byli to Poláci, kteří trpěli

³⁸ The Jerusalem Post, 'Polish President: We're Israel's Best Friend in Europe', 11 September 2006, <http://www.jpost.com/Israel/Polish-president-Were-Israelis-best-friend-in-Europe>.

³⁹ Jacek Chodorowitz, Personal Interview, Tel Aviv, interview by Irena Kalhousová, 21 June 2017.

nejvíce a kdo toto zpochybňoval, očerňoval polský národ. V rámci tohoto pečlivě budovaného mýtu se také muselo zapomenout na chování Poláků vůči Židům během války a krátce po ní. O fyzickém násilí proti Židům a obrovskému množství nakradeného židovského majetku se nemluvalo. To vedlo k „patologické amnézii“ v kolektivní paměti Poláků o životě a smrti Židů v Polsku.⁴⁰ Po roce 1989 začal být tento nacionální příběh zpochybňován a Poláci začali být konfrontováni s informacemi, ukazujícími i stinnou stránku jejich chování za války a po ní. V polské společnosti to vzbudilo velmi negativní odezvu, a jak později ukáží, mělo to i přímý dopad na vztahy k Izraeli.

Nebyl to ale pouze odkaz Druhé světové války, který se zapsal do kolektivní paměti polských elit. Dvě události z období Studené války sehrály důležitou roli v jejich pohledu na Izrael: Šestidenní válka a antisemitská kampaň rozpoutaná koncem 60. let 20. století. Komunistický režim v Polsku reagoval na postup Izraele proti arabským zemím během Šestidenní války silně protiizraelskou propagandou. Ovšem podobně jako v Československu, reakce Poláků byla odlišná. Vítězství Izraele bylo oslavováno a ti, kteří zažili tuto dobu dodnes vzpomínají na populární slogan té doby „Naši Židé porazili jejich Araby,“ ve kterém se odrážel protisovětský postoj Poláků. Jak připomíná *Stanisław Krajewski, polsko-židovský filosof a matematik, v 60. letech „mezi intelektuály převládá silný proizraelský pocit [...] že Židé budují novou moderní zemi v náročných podmínkách a že si to [podporu] zaslouží.*⁴¹

V souvislosti s domácí politickou a ekonomickou krizí druhé poloviny 60. let rozpoutal komunistický režim v Polsku „největší antisemitskou kampaň od pádu Třetí říše.“⁴² Po protirežimních protestech studentů z jara 1968 bylo třeba najít vnitřního nepřítele, kterého by bylo možné obvinít jak z iniciování protestů, tak z chybných kroků režimu,

které vedly k nespokojenosti Poláků. Státní komunistická propaganda zahájila antisemitskou kampaň, ve které byly sionisté, jak byli nově Židé nazýváni, obviňováni ze snahy ohrozit zájmy polského státu. Židé začali být masově propouštěni ze zaměstnání a okolo dvaceti tisíc polských Židů bylo za velmi potupných podmínek donuceno k emigraci.⁴³ Židé čelili sloganům jako „Jidášové, jděte domů,“ či „Přestaňte jíst náš chléb.“

Protižidovské čistky z roku 1968 byli v živé paměti těch, kteří obnovovali po roce 1989 vztahy s Izraelem. Tento „poslední evropský pogrom,“ jak je tato antisemitská kampaň někdy nazývána, se stal zdrojem špatného svědomí mnohých představitelů postkomunistických elit. Jak připomíná člen Solidarity a později polský diplomat Krzysztof Śliwiński, „Vyhnali jsme Židy z Polska a oni nám dali zastupitelské úřady ve Stockholmu, Londýně, všude. Bez polsko-židovských emigrantů z roku 1968 bychom neměli revoluci – oni se stali největšími přispěvateli k naší svobodě.“⁴⁴

Lidé, kteří se po roce 1989 dostali v Polsku k moci, byli často bývalí členové různých opozičních skupin, mezi nimiž během 70. let stoupl zájem o židovskou tematiku. V době, kdy komunistický režim tato témata potlačoval, začal například Klub katolické inteligence organizovat týden židovské kultury.⁴⁵ Pro opoziční intelektuály poválečné generace se pluralistické předválečné Polsko s velmi výraznou židovskou menšinou stalo příkladem kulturně bohaté a intelektuálně zajímavé doby, zatímco nezáživné, monolitické komunistické Polsko představovalo opak. Začlenění židovského dědictví do autentické polské kultury a idealizace předválečného multikulturního Polska se tak stalo součástí antikomunistického myšlení mnohých intelektuálů.⁴⁶

Poté, co jsem se krátce věnovala historickým událostem týkajících se Židů v Polsku, které měly dopad na myšlení a identitu politických elit, které

přišly k moci po roce 1989, se zaměřím na to, jak se tyto odkazy minulosti odrazily v postojích pravicových a levicových elit k Izraeli.

POSTOJE K IZRAELI A JEJICH MOTIVACE

Po roce 1989 začíná Polsko budovat svoji zahraniční politiku na nových základech. Podobně jako v případě Československa bylo rychlé obnovení diplomatických vztahů s Izraelem, které Polsko přerušilo po Šestidenní válce, považováno za samozřejmý krok. Polsko se tím přiřadilo do skupiny demokratických zemí s nezávislou zahraniční politikou. Pro postkomunistické Polsko byly ovšem dobré vztahy s Izraelem součástí širšího programu, který měl zbavit Polsko nálepky antisemitské země. Jak připustili mnozí diplomaté a politici, pověst Polska byla velmi pošramocená především mezi americkou židovskou diasporou, kde převažoval velmi silný antipolonismus.⁴⁷ Jak poznamenal blízký spolupracovník prezidenta Alexandra Kwaśniewského (prezident v letech 1995-2005) a pozdější místopředseda Evropského parlamentu Marek Siwiec, „v roce 1989 jsme začínali víceméně od nuly, ale s židovskou diasporou jsme začínali na mínus pětce. [...] Když se Kwaśniewski dostal k moci, tak nám bylo všem jasné, že pokud nebudeme mít normální vztahy s židovskou komunitou po celém světě, tak nemáme šanci ukázat moderní aspirace Polska.“⁴⁸ Co možná nejlepší vztahy s židovským státem se tak staly důležitou součástí snahy Polska o vylepšení vlastní pověsti a zbavení se historického stigma o antisemitské zemi.

Dobré vztahy s Izraelem se také staly součástí polské snahy o blízké vztahy s USA. Polští diplomaté považovali vztahy s Izraelem a s USA za propojené nádoby.⁴⁹ Polští diplomaté a politici také otevřeně hovořili o tom, že během vyjednávání o vstupu Polska do NATO získali nečekané spojení v podobě

amerických židovských organizací, které ambice Polska podpořily.⁵⁰

Mezi polskou postkomunistickou elitou existuje jistá míra identifikace s Izraelem, která souvisí se dvěma faktory, za prvé s vědomím, že „naši Židé vybudovali Izrael“ a za druhé s pocitem, že obě země se nachází v geopoliticky obtížném regionu. Mezi polskou elitou rezonuje silně vědomí, že Izrael je díky velkému vlivu polských Židů na jeho založení do jisté míry „polský.“ Navíc velký počet Izraelců s polskými kořeny přispívá k pocitu, že Izrael nikdy nebude pro Polsko zcela cizí zemí.⁵¹ Jak zmiňuje bývalý polský diplomat Sebastian Rejak, který měl do nástupu PiS na starosti agendu spojenou se vztahy s židovskou diasporou, „Mezi některými polskými představiteli existuje romantický pocit o Izraeli. Není to jen židovský stát, je to stát, který pomohli postavit polští Židé a proto mezi námi existuje vazba, protože ten stát vybudovali „naši Židé.“⁵² Za druhé, polští představitelé věří, že díky zkušenosti se životem se sousedy, kteří se opakovaně pokusili Polsko zničit, mají jedinečnou schopnost chápat podmínky, ve kterých se nachází Izrael. Jak zmínil Siwiec, „Víme, jak je to těžké bojovat za nezávislost, suverenitu, svobodu – a to přesně dělá Izrael“⁵³ Podobně polsko-židovský novinář Konstanty Gebert dodal, že mezi Poláky existuje pocit, že „jsme dvě demokracie, které musejí přežít v obtížném regionu a že čelíme samolibému Západu, který nám nerozumí. [...] že díky naší zkušenosti se životem ve špatném kraji chápe Polsko problémy národní bezpečnosti způsobem, jakým je Belgie nikdy nepochopí.“⁵⁴

Důležitým faktorem, který ovlivňuje Polský vztah k Izraeli je katolická identita mnohých polských představitelů. V jejich očích je Izrael Svatou zemí, kde se zrodilo křesťanství. Mezi křesťanskými poutníky, kteří každoročně navštíví Izrael, představují Poláci

⁴⁰ Dorota Glowacka and Joanna Zylińska, eds., *Imaginary Neighbors: Mediating Polish-Jewish Relations after the Holocaust* (Lincoln, Neb.: University of Nebraska Press, 2010), 4–5.

⁴¹ Stanisław Krajewski, Personal Interview, Warsaw, interview by Irena Kalhousová, 12 January 2016.

⁴² Dariusz Stola, 'The Anti-Zionist Campaign in Poland 1967-1968' (Warsaw, 2000).

⁴³ Emigranti přišli o polské občanství, ztratili nárok na penzi a sebou si mohli vzít peníze v hodnotě pěti dolarů. Museli také zpětně doplatit náklady na školné svých dětí. Jen čtvrtina těchto „sionistů“ odešla do Izraele. Většina emigrovala do zemí západní Evropy a USA.

⁴⁴ Krzysztof Śliwiński, Personal Interview, Warsaw, interview by Irena Kalhousová, 15 November 2016.

⁴⁵ Agnieszka Magdziak-Mizewska, Personal Interview, Warsaw, interview by Irena Kalhousová, 30 November 2016.

⁴⁶ Konstanty Gebert, Personal Interview, Warsaw, interview by Irena Kalhousová, 20 November 2016; Krajewski, Personal Interview, Warsaw.

⁴⁷ Jan Dowgiałło, Personal Interview, 13 December 2016; Alexander Kwaśniewski, Personal Interview, Warsaw, interview by Irena Kalhousová, 13 December 2016; Jan Wojciech Piekarski, Personal Interview, Warsaw, interview by Irena Kalhousová, 12 June 2016.

⁴⁸ Marek Siwiec, Personal Interview, Warsaw, interview by Irena Kalhousová, 30 November 2016.

⁴⁹ Maciej Kozłowski, Personal Interview, Warsaw, interview by Irena Kalhousová, 12 November 2016.

⁵⁰ Kwaśniewski, Personal Interview, Warsaw; Polish Diplomat 1, Personal Interview, Warsaw, interview by Irena Kalhousová, 2016.

⁵¹ Kozłowski, Personal Interview, Warsaw.

⁵² Sebastian Rejak, Personal Interview, Warsaw, interview by Irena Kalhousová, 21 November 2016.

⁵³ Siwiec, Personal Interview, Warsaw.

⁵⁴ Gebert, Personal Interview, Warsaw.

třetí největší skupinu.⁵⁵ Vztah k Izraeli jako ke Svaté zemi například do určité míry ovlivňuje i polský postoj k pokusům Palestinců v rámci UNESCO zpochybnit židovskou vazbu na Jeruzalém, které polští diplomaté vnímají negativně jako pokus zpochybnit i křesťanské vazby.

Polský vztah k Izraeli do určité míry formuje špatné svědomí. Debata o míře polského antisemitismu a o roli Poláků během Holocaustu není stále ani zdaleka u konce. Přesto, pozitivní vztahy k Izraeli jsou motivovány snahou se očistit od minulých křivd vůči Židům.⁵⁶ Členka Klubu katolické inteligence a velvyslankyně v Izraeli v letech 2006 až 2012 Agnieszka Magdziak-Mizewska vzpomínala, že ministři prvních postkomunistických polských vlád zažili antisemitskou vlnu roku 1968 a někteří zažili i období Holocaustu. A tak v 90. letech „byly vztahy k Izraeli především o morální povinnosti.“⁵⁷ Při první oficiální návštěvě polského prezidenta v Izraeli v roce 1991 Lech Wałęsa při projevu v Knesetu prohlásil, „Zde v Izraeli, v místě zrození vaší kultury a v místě vašeho znovuzkříšení vás žádám o prominutí“⁵⁸

Po nástupu PiS k moci v roce 2015 k polské podpoře Izraele přibyl další argument, který vycházel z nacionalistické, konzervativní a křesťanské identity této strany. Polští představitelé PiS začali zdůrazňovat potřebu zabránit „islamizaci Evropy.“ Nacionalistické a křesťanské organizace začaly i pod vlivem migrační krize zdůrazňovat, že Evropa ztrácí svoji identitu pod tlakem sekularismu a islámu a Polsko tomuto procesu mělo zabránit pomocí ochrany křesťanských hodnot. Ve snaze zastavit rozmáhání islámu a islámského terorismu do Evropy se Izrael stal spojencem. Polští diplomaté také poukázali na ideologickou blízkost nacionálně-konzervativního zakladatele PiSu Jarosława Kaczyńského a izraelského premiéra Benjamina Netanjahua z Likudu, které spojuje důraz na etnický charakter státu, snaha omezit vliv soudů a nevládních organizací a pokusy podřídit si média. Jeden polský diplomat použil značně ostrá slova, když

komentoval blízkost obou lídrů, „Natanjahu, Trump, Kaczyński - jejich způsob myšlení je stejný. Jejich postoje vychází ze snahy rozdělovat a nenávidět ty druhé. Jsou ze stejného těsta“⁵⁹

Zatímco hlavní politické strany, které dominovaly polské politice od roku 1989, se shodly na proizraelském postoji, jehož intenzita se ovšem v průběhu let lišila, otázka polsko-židovských vztahů působí stále větší rozkol mezi levicí a liberály a nacionalisty. To má dopad i na polsko-izraelské vztahy. Hlavním sporem mezi oběma skupinami se stalo to, jak interpretovat události spojené s Druhou světovou válkou. Zatímco levicový a liberální tábor byl ochoten přijmout historická fakta, která zpochybňovala polskou nevinost ve vztahu k Židům za války, pro nacionalisticko-konzervativní kruhy je romantický mýtus o polské oběti a nevinosti nedotknutelný. Pro první skupinu ochota připustit si, že i Poláci byli schopni zločinů, se stala součástí budování reformované, moderní země, která se umí postavit čelem své minulosti.

Důležitým momentem, který výrazně přispěl k přehodnocení pohledu některých Poláků na vlastní historii, byla kniha polsko-amerického sociologa Jana T. Grosse, *Sousedé* z roku 2000, která ukazuje, že za zavražděním židovských obyvatel města Jedwabne v roce 1941 nestáli nacisté, jak se dlouho tradovalo, ale jejich polští sousedé, kteří je nahnali do stodoly a zapálili. V roce 2001, na výročí masakru, zavítal do Jedwabne sociálně-demokratický prezident Kwaśniewski a pronesl památnou větu o tom, že by chtěl vyjádřit lítost jménem svým a jménem těch Poláků, jejichž svědomí je zděšené tímto zločinem.⁶⁰ Když se autorka tohoto textu měla později možnost zeptat prezidenta Kwaśniewského na formulaci této věty, vysvětlil jí, že nechtěl říci, že se omlouvá jménem všech Poláků, protože si byl vědom toho, že ne všichni přijali výsledek tohoto vyšetřování a že ne všichni Poláci s touto omluvou souhlasí.⁶¹

Tuto skupinu reprezentuje strana Právo a spravedlnost. Ta odmítá jakékoli zpochybňování mýtu o tom, že Polsko bylo hlavní obětí nacismu (a později komunismu) a že Poláci se při bojích s nacistickými okupanty chovali jako hrdinové. Naopak mají pocit, že mezinárodní společenství polskou oběť nikdy dostatečně nedocenilo. Do tohoto obrazu se samozřejmě nehodí informace o tom, že desetitisíce Židů, především těch, kterým se podařilo utéci z ghet, táborů, či transportů, zahynuly rukou Poláků a nikoliv nacistů.⁶² V rámci historické politiky tak PiS zdůrazňuje roli Poláků při záchraně Židů a jakékoli zmínky o tom, že i Poláci byli schopni zločinů proti Židům, jeho představitelé odmítají jako antipolské.⁶³

Ovšem mýtus o polské oběti a snahách zachránit Židy je v prudkém rozporu s příběhem, který převládá v kolektivní paměti Židů. Pro Židy je Polsko místem, kde místní populace reagovala na největší tragédii židovského národa v lepším případě s apatií, v horším případě udáváním a zradou často s vidinou se obohatit. Po Eichmanově procesu v roce 1961 se vzpomínání na Holocaust stalo také důležitou součástí budování izraelského národního mýtu, kdy Izrael je prezentován jako nejlepší záruka toho, že nic podobného se již nebude opakovat. Holocaust je vnímán jako nejhorší genocida v historii lidstva, jehož jsou Židé největší obětí, a Polsko je tím místem, kde k této tragédii z velké části došlo. Izraelský národní mýtus je tak v přímém rozporu s tím o polské oběti, prezentovaným polskými nacionalisty. Jak ukážu v následující části, je to právě tento rozpor o interpretaci historie, který nyní ohrožuje polsko-izraelské vztahy. V této části se zaměřím na příklady toho, jak se výše zmíněné postoje polské elity odrážely v zahraniční politice vůči Izraeli.

INSTITUCIONALIZACE POLSKÉ POZICE K IZRAELI – PŘÍKLADY

*Vlády republik Polska a Izraele sdílí společnou minulost a společné hodnoty, založené na staletích společné historie, které jsou základem unikátních vztahů mezi oběma národy. Obě vlády jsou odhodlány posílit strategické partnerství založené na dlouhotrvajícím přátelství, sdílených hodnotách a vzájemné důvěře. V době kdy globální politické, ekonomické a bezpečnostní prostředí se stává stále více komplexnější, může být společný příspěvek Polska a Izraele k posílení pilířů mezinárodního pořádku založeného na sdílených hodnotách velkou hodnotou.*⁶⁴

Od obnovení diplomatických vztahů mezi Polskem a Izraelem v únoru 1990 prošly bilaterální vztahy těchto zemí značným rozvojem. Polská a izraelská vláda se setkávají k pravidelným mezivládním schůzkám, obě země spolupracují v citlivých otázkách bezpečnosti a rozvědky a jak poznamenal politický ředitel polského MZV Witold Sobkow, takto vysoký stupeň spolupráce má Polsko kromě Izraele jen s důležitými evropskými zeměmi.⁶⁵

Na úrovni EU osciluje Polsko mezi proizraelskou pozicí a snahou o konsensus v rámci EU. V některých případech, jako například při pokusech o bojkot Izraele, či o označování zboží z židovských osad na okupovaném Západním břehu, se Polsko postavilo za Izrael. Na straně druhé, jak připouští polští diplomaté, konsensus v rámci EU je pro Polsko důležitý.⁶⁶ Snaha o to nevybočit z evropské středové pozice byla patrná především během vlády *Občanské platformy* premiéra Donalda Tuska v letech 2007 až 2014. Podle politoložky Joanny Dyduch byla jedním z důvodů této pozice snaha o co nejlepší vztahy s Německem a Francií, někdy i za cenu jistého odklonu od Izraele.⁶⁷ Další motivací, proč Tuskův kabinet nepreferoval silně proizraelské postoje, mohly být ambice premiéra Tuska a ministra zahraničí Radosława Sikorského

55 Israel Ministry of Foreign Affairs, 'Christian Tourism to Israel 2013', 2014, <http://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2014/Pages/Christian-tourism-to-Israel-2013.aspx>.

56 Israeli Diplomat, Israeli Diplomat, Warsaw, interview by Irena Kalhousová, 30 November 2016.

57 Magdziak-Mizewska, Personal Interview, Warsaw.

58 Lech Wałęsa, 'Address of the President of Poland, Lech Wałęsa to the Knesset Plenum', 20 May 1991, https://www.knesset.gov.il/description/eng/doc/speech_walesa_1991_eng.pdf.

59 Polish Diplomat 2, Personal Interview, Warsaw, interview by Irena Kalhousová, 2016.

60 Alexander Kwaśniewski, 'President Kwasniewski's Speech at the Jedwabne Ceremony', 7 October 2001, <http://www.dialog.org/hist/kwasniewski.html>.

61 Kwaśniewski, Personal Interview, Warsaw.

62 Jan Grabowski, *Hunt for the Jews: Betrayal and Murder in German-Occupied Poland* (Bloomington, Indiana: Indiana University Press, 2013).

63 AP, 'New Polish Historical Policy Could Silence Holocaust Debates', 22 March 2016, <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4781896,00.html>; Ha'aretz and AP, 'Polish Education Minister Blasted for 1940s Jewish Massacre Remarks', *Ha'aretz*, 14 July 2016, <https://www.haaretz.com/world-news/europe/1.731001>.

64 Společné prohlášení polsko-izraelského mezivládního setkání z roku 2016 Prime Minister's Office, Poland, 'Polish-Israeli Intergovernmental Consultations Joint Statement', 22 November 2016, <http://www.pmo.gov.il/English/MediaCenter/Events/Pages/eventStatement221116.aspx>.

65 Witold Sobkow, Personal Interview, Warsaw, interview by Irena Kalhousová, 13 December 2016.

66 Polish Diplomat 3, Personal Interview, Tel Aviv, interview by Irena Kalhousová, 21 June 2017.

67 Joanna Dyduch, 'What Is Left Out of the Strategic Partnership? The Impact of Europeanization of Foreign Policy on Polish-Israeli Relations in the Years 2004-2011' (Forum Israel-Poland-Europe, February 2012), 24.

získat důležité posty v mezinárodních organizacích. Tusk se také v roce 2014 stal prezidentem Evropské rady. Pro jiné se polská pozice stala důkazem toho, že polská zahraniční politika se europeizuje, tj. že se začíná přibližovat pozicím starých členských států a Bruselu. Tento trend ale vyvrátil nástup PiS k moci, kdy rozpory mezi Varšavou a Bruslem začaly narůstat. Polsko začalo být v rámci EU izolovanější, což též přispělo k tomu, že polsko-izraelské vztahy zintenzívněly.

V rámci OSN Polsko podobně jako ČR nehlasuje proti izraelským zájmům. Polsko se často připojuje k většině zemí EU a zdržuje se hlasování. Ovšem v některých případech hlasuje spolu s Izraelem, jako v případě odmítnutí takzvané Goldstonovy zprávy vyšetřující průběh izraelské ofenzivy v Gaze v roce 2008, která vinila izraelskou armádu ze zločinů proti lidskosti.⁶⁸ Polsko se také přidalo k zemím, které bojkotovaly Mezinárodní konferenci proti rasismu, diskriminaci a xenofobii, jejíž první kolo se odehrálo v roce 2001 v jihoafrickém Durbanu, kde se delegáti pokusili označit sionismus za rasismus. V roce 2017 se Polsko zdrželo při hlasování o rezoluci odsuzující rozhodnutí USA uznat Jerusálém za hlavní město Izraele. Ze států EU tak učinilo jen pět dalších zemí: ČR, Chorvatsko, Maďarsko, Lotyšsko, a Rumunsko. Ostatní hlasovaly pro.

Podle polských diplomatů zastává Polsko na mezinárodní půdě více vyvážený postoj k blízkovýchodnímu konfliktu, než mnohé jiné země, což vyplývá z toho, že Poláci udržují jak dobré vztahy s Palestinci, tak mají pochopení po Izrael. Podpora proizraelských stanovisek tak není nezbytně vnímaná jako proizraelské chování, ale jako snaha vybalancovat propalestinské postoje. Z polského pohledu tak vyvážený postoj znamená na jednu stranu méně kritický postoj EU a nepodpora pro protiizraelské rezoluce v rámci OSN a na straně druhé podpora Palestinců v podobě dvoustátního řešení. Ale jak podotkl polský diplomat, „Pokud propalestinský

bude znamenat protiizraelský, Polsko se toho nebude účastnit“⁶⁹

Po nástupu PiS k moci se zdálo, že po pragmatickém Tuskovi najde Izrael v nacionalistickém Kaczyńském blízkého spojence. A opravdu, v roce 2017 při příležitosti oslavy Poláků, kteří se podíleli na záchraně Židů za Druhé světové války, označil Kaczyński Izrael za „výspu naší civilizace“ a o antisemitismu prohlásil, že se jedná o nebezpečný fenomén, který se projevuje nenávistí k Izraeli.⁷⁰ Kromě takzvaného nového antisemitismu se tedy nedotkl toho tradičního, často přítomného v Polsku, obzvláště mezi voliči PiS.

Izraelská diplomacie doufala, že v době, kdy se pozice židovského státu v EU spíše zhoršuje, bude Polsko, spolu s Maďarskem, tedy dvěma zeměmi, jejichž vztahy s Bruslem také výrazně ochladly, hájit pozice Izraele. Přidají se již k tradičnímu spojenci z Prahy, čímž tak Izrael získá důležitou podporu zemí střední Evropy. Tuto vizi ale začíná nabourávat spor Polska a Izraele o interpretaci událostí Druhé světové války. V rámci politiky paměti představila polská vláda kontroverzní zákon o Holocaustu, který měl kriminalizovat ty, kteří by tvrdili, že polský stát a polský národ jsou odpovědní, či spoluzodpovědní za zločiny spáchané nacisty. Na tento zákon, který nakonec nenabyl platnosti, reagovala izraelská politická elita napříč pravíci a levici velmi kriticky. Jakkoliv se pak Netanjahu snažil situaci uklidnit i za cenu ústupku vůči polské pozici, za což ho kritizovalo izraelské muzeum Holocaustu Yad Vashem,⁷¹ spor se opět vyostřil na začátku roku 2019, kdy dočasně jmenovaný ministr zahraničí Katz prohlásil, že mnoho Poláků spolupracovalo s nacisty a pak dodal známou větu bývalého izraelského ministerského předsedy Šamira o tom, že Poláci sají antisemitismus s mateřským mlékem.⁷² Po tomto prohlášení Polsko zrušilo účast na summitu Visegrádských zemí s Izraelem v Jerusálémě a vztahy mezi oběma zeměmi se dostaly na jednu z nejkritičtějších úrovní za mnoho let. A může za to spor o historii.

ZÁVĚR

Pro Polsko se vztahy se státem Izrael staly po roce 1989 velmi důležitou součástí zahraniční politiky. Dobré vztahy podporovali jak levicoví a liberální politici, tak politici pravicoví. Ovšem ti se lišili nejen mírou podpory Izraeli, ale i důvody proizraelského postoje. První skupina politiků podporovala Izrael proto, že ho považovala za demokratickou, moderní, západní zemi, která bojovala v nepřátelském prostředí o svoji suverenitu a bezpečnost. U levicových a liberálních elit také existuje silný pocit, že Polsko váže k Izraeli zvláštní vztah díky dlouhé společné polsko-židovské historii, během které byli polští židé občas vystaveni bezpráví z rukou Poláků, a také díky velkému vlivu polských Židů na vznik Izraele. Dobré vztahy s židovským státem byly také důležité proto, aby se Poláci zbavili pověsti antisemitské země. Nacionalistické politické elity považují Izrael za důležitého spojence v civilizační válce Západu proti (radikálnímu) islámu. Vztah polských elit k Izraeli do velké míry ovlivňují historické události a jejich interpretace, které formovaly jejich identitu. Spor o minulost v souvislosti s Druhou světovou válkou také způsobil prozatím největší rozkol mezi Polskem a Izraelem.

Otázkou zůstává, co bude v budoucnu definovat vztah polských elit k Izraeli a jestli to bude mít dopad na skoro třicet let pečlivě budovaného „strategické partnerství.“ Bez vlastní bezprostřední zkušenosti s komunismem a s velkým odstupem od období Druhé světové války, bez toho aniž by v Polsku, ve kterém vyrostly, zažili viditelné stopy židovské přítomnosti, může postoj mladší generace polských elit k Izraeli spíše než dědictví minulosti ovlivňovat čistý pragmatismus a také europeizace. To by mohlo obě země odcizit, obzvláště pokud izraelská demokracie oslabí ve prospěch etnické vize, kterou prosazují mnohé nacionalistické strany v Izraeli. Nebo, půjde-li Polsko více nacionalistickou cestou a pouze jedna interpretace historie se stane dogmatem, vzájemné vztahy to také zkomplikuje, neboť polský a izraelský národní mýtus jsou v mnohém v rozporu. Pro jakoukoliv izraelskou vládu tak může být obtížné udržovat přátelské vztahy s vládou, která je na jednu stranu velmi proizraelská, protože vidí v Izraeli spojence v civilizační válce, a na straně druhé se snaží přikrášlit historii i za cenu potlačení historických faktů ohledně role Poláků za války. Bylo by ale předčasné zcela odepisovat speciální bilaterální vztahy mezi oběma zeměmi. Oba národy se považují za historické, a pokud nyní vedou o historii spory, po mnoho let to byla právě dlouhá polsko-židovská společná historie, která je k sobě přibližovala.

⁶⁸ Autor zprávy Richard Goldstone později připustil, že zpráva nebyla přesná a že Izrael cíleně na civilisty neútočil The Guardian and Conal Urquhart, 'Judge Goldstone Expresses Regrets about His Report into Gaza War', *The Guardian*, 3 April 2011, sec. World news, <https://www.theguardian.com/world/2011/apr/03/goldstone-regrets-report-into-gaza-war>.

⁶⁹ Polish Diplomat 1, Personal Interview, Warsaw.

⁷⁰ The Times of Israel and Monika Scisłowska, 'Polish Nationalist Party Head Denounces Anti-Semitism, Praises Israel', 18 September 2017, <https://www.timesofisrael.com/polish-nationalist-party-head-denounces-anti-semitism-praises-israel/>.

⁷¹ Yad Vashem, 'Yad Vashem Historians Respond to the Joint Statement of the Governments of Poland and Israel Concerning the Revision of the 26 January 2018, Amendment to Poland's Act on the Institute of National Remembrance', July 2018, <https://www.yadvashem.org/press-release/05-july-2018-07-34.html>.

⁷² Haaretz and Noa Landau, 'Visegrad Summit in Israel Canceled After Poland Pulls Out Over Holocaust Row', *Haaretz*, 18 February 2019, <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-visegrad-summit-in-israel-canceled-says-czech-prime-minister-1.6942500>.

MAĎARSKO

Díky uvolněnějšímu „gulášovému“ komunismu začalo Maďarsko navazovat vztahy s Izraelem ještě před pádem železné opony. Maďarsko zůstalo po druhé světové válce jedinou zemí střední Evropy, která si zachovala početnou židovskou komunitu. Tím se lišilo od Polska a Československa. I díky maďarským Židům, jejichž počet se odhaduje na sto tisíc, existoval v Maďarsku i za komunismu poměrně bohatý židovský život a i přes zmrazené diplomatické vztahy existovaly i nadále kontakty mezi maďarskými Židy a jejich příbuznými v Izraeli. Obnovení vztahů s židovským státem, ke kterému došlo ještě před pádem Berlínské zdi v září 1989 tak nebylo pouze o znovunavázání politických a ekonomických vztahů. Stejně jako v případě ČR a Polska šlo o mnohem symboličtější akt, ve kterém se odrážela bohatá historie maďarsko-židovského soužití. Maďarsko-izraelské vztahy také prošly od roku 1989 velkým vývojem, i když nikdy zcela nedosáhly takové intenzity jako v případě ČR a Polska.

Po pádu komunismu se hlavním cílem maďarské zahraniční politiky stala integrace do euro-atlantských struktur. Od roku 2010 se ovšem hlavním politickou postavou stal premiér Viktor Orbán ze strany Fidesz, který prakticky monopolizoval politickou moc v Maďarsku. Orbán se postavil do čela tábora nacionalistických politiků, kteří neskrývají svůj kritický postoj k Bruselu a příklon k Rusku a Číně. Tento bývalý liberál se také přetransformoval do obránce konzervativních a křesťanských hodnot, který vede otevřenou kulturní válku proti liberálním a progresivním hodnotám. V následujících řádcích se zaměřím na to, jaký dopad to mělo na vztahy s Izraelem. Nejprve budu ovšem analyzovat historické momenty, které formovaly maďarské pravicové a levicové elity v jejich vztahu k Izraeli. Poté budu analyzovat pozice maďarských elit vůči Izraeli. Nakonec se zaměřím na to, jak se tyto pozice odrážejí v zahraniční politice Maďarska vůči Izraeli.

ODKAZ MINULOSTI

Pád komunismu v Maďarsku a konec cenzury přispěly k tomu, že léta potlačovaná témata se po dlouhé odluce vrátila do veřejného prostoru. Jedním z projevů této svobody byl návrat antisemitismu. Zatímco za komunismu byly otevřené antisemitské projevy zakázány (režim je ovšem někdy pouze maskoval za antisionismus), po roce 1989 se staly součástí maďarské politické scény. Hlavními nositeli se stali nacionalističtí politici z pravicového tábora. Nacionalismus, v Maďarsku tradičně charakterizovaný silným antisemitismem, byl komunistickým režimem potlačován jako reakční, jako nositel odkazu fašistického horthyovského Maďarska.⁷³ Po pádu komunismu se ale ukázalo, že maďarský nacionalismus dlouhou represí nevyimizel. Naopak, po postkomunistickém oživení se stal populární politickou kartou. V kritice předchozího režimu se nacionalistická rétorika nevyhnula antisemitským narážkám. V očích nacionalistů byl totiž komunismus, ale i liberalismus, židovskými ideologiemi, které přispěly k oslabení a potupě Maďarska po První světové válce, jež symbolizovala Trianonská dohoda,⁷⁴ a k nastolení komunistické diktatury po Druhé světové válce. V kritice komunistického režimu tak nacionalističtí politici oprášili tradiční antisemitské motivy známé z předválečného období a Židé byli opět zobrazováni jako hamižní kapitalisté, kteří pod rouškou globalizace chtějí ovládnout maďarskou ekonomiku, a současně jako komunisté, kteří jsou odpovědní za čtyřicet let diktatury.

Podobně jako v Polsku se i v Maďarsku po roce 1989 otevřelo téma odkazu Druhé světové války a především míra maďarské spoluzodpovědnosti za Holocaust. Podobně jako v jiných zemích Evropy, včetně těch, které byly spojenci nacistického Německa, byl i v Maďarsku dlouhá léta pečlivě budován mýtus o tom, že za deportace a vyvraždění

⁷³ Admirál Horthy Miklós (1868-1957), regent Maďarského království mezi léty 1920 až 1944. Za druhé světové války se pod jeho vedením stalo Maďarsko spojencem nacistického Německa.

⁷⁴ Trianonská mírová smlouva z roku 1920, v níž přišlo Maďarsko o dvě třetiny území a více jak tři miliony Maďarů se ocitlo mimo hranice maďarského území.

Židů mohou především nacisté. Ano, malá skupina Maďarů asistovala, ale to byl jen malý počet fašistických radikálů. Byl to naopak Horthy, který zabránil nacistům v deportaci budapeštských židů. Maďarští nacionalisté, záměrně zcela ignorující antisemitismus horthyovského režimu, se od roku 1989 pokouší v rámci posilování tohoto mýtu o rehabilitaci režimu z období Druhé světové války. Například Horthyho sochy tak lze dnes potkat v mnoha maďarských městech.

Maďarští nacionalisté také považují za důležité srovnání nacismu a komunismu. Zločiny nacistů a jejich případných maďarských přísluhovačů tak srovnávají s těmi komunistickými. Jistě, Židé za války trpěli. Ale netrpěli o nic víc, než Maďaři v době vlády takzvaného Rudého teroru Bély Kuna (1919)⁷⁵ a za vlády komunistů po válce. Pozornost věnovaná židovským obětem Holocaustu je podle nacionalistů přehnaná a je na úkor utrpení Maďarů.

Maďarští umírnění politici nalevo a ve středu si byli dobře vědomi historické zátěže a špatné reputace, kterou mají v Maďarsku levicová ideologie díky komunismu a pravcová díky Horthyho fašismu. Bez historického období, na které by se dalo snadno navázat, tak bylo pro maďarské umírněné elity důležité představit postkomunistické Maďarsko jako normální, moderní zemi, která se z historie poučila. Součástí toho byla snaha vymezit se proti antisemitským projevům nacionalistů. Také v otázce odkazu Druhé světové války byly umírněné elity připraveny připustit, že i Maďaři a maďarský stát se aktivně podílely na Holocaustu maďarských Židů.. V případě vztahu k Židům umírnění politici rádi připomínají období před první světovou válkou, kdy maďarští Židé hráli naprosto klíčovou roli v maďarské ekonomice, vědě, a kultuře. Především na konci 19. století a na začátku století 20. se Maďarsko stalo místem, kde Židé z jiných částí střední a východní Evropy nacházeli útočiště před antisemitismem.

Leč vliv umírněných politiků na maďarskou kolektivní paměť ohledně událostí Druhé světové války je omezený. Jak připustil maďarský diplomat Béla Jungbert, „Ani dnes Maďaři nepřijali odpovědnost celé společnosti, včetně obyčejných lidí, partnerů [nacistů] při zabíjení Židů, za tuto tragédii. Zаметli jsme to pod rohožku.“⁷⁶ Jak doplňuje bývalý maďarský velvyslanec v Izraeli András Gyenge, „Nedokázali jsme se z historie poučit tak jako Němci. V Maďarsku stále probíhá debata o tom, jestli jsme byli obětmi, či aktivními účastníky zločinů spáchaných za Druhé světové války proti maďarským Židům.“⁷⁷ V maďarském veřejném prostoru po roce 1989 se tak otázka vztahu k Židům a především postoj Maďarů k Holocaustu staly tématem, které do jisté míry rozdělovaly maďarské elity. V následující části se zaměřím na to, jak se to odráželo v pozici nacionalistických a umírněných politiků k Izraeli.

POSTOJE K IZRAELI A JEJICH MOTIVACE

Mezi maďarskými nacionalistickými politiky hraje výraznou roli Hnutí za lepší Maďarsko *Jobbik*, které je od roku 2010 zastoupeno v parlamentu a od voleb v roce 2018 je druhou nejsilnější parlamentní stranou. Díky tomuto hnutí zůstává v maďarském veřejném prostoru silně zastoupen antisemitismus.⁷⁸ Vlivný člen Jobbiku a jeden z hlavních ideologů hnutí Márton Gyöngyösi vyzval v roce 2012 k tomu, aby vláda udržovala seznam Židů, kteří představují „národní hrozbu.“⁷⁹ Stalo se tak poté, co během války Izraele proti Hamásu v Gaze v roce 2012 vydalo maďarské ministerstvo zahraničních věcí prohlášení podporující právo Izraele na sebeobranu. Jak později Gyöngyösi vysvětlil, „chtěli jsme vědět, do jaké míry to [prohlášení] bylo motivováno tím, že v parlamentu sedí lidé s dvojnásobným občanstvím, kteří podporují sionistické zájmy.“⁸⁰ Obvinění z toho, že židé mají dvojnásobnou loajalitu a jsou věrnější židovskému národu, či Izraeli, než zemi, kde žijí, patří k tradičnímu argumentu antisemitů. Jobbik také patří k jediné maďarské politické straně v parlamentu, která je otevřeně

protiizraelská. Gyöngyösi například řekl, že Izrael založili teroristi a uplatňuje nacistický systém založený na rasové nenávisti.⁸¹ Jobbik také obvinil představitele ostatních politických stran z toho, že slouží izraelským zájmům. Na přední obálce stranického týdeníku *Barikád* z roku 2013 například vidíme politiky z Fideszu, Socialistické strany a Demokratické koalice pod izraelskou vlajkou s titulkem „Jeden tábor, jedna vlajka.“

<https://www.lapker.hu/katalogus/index.php?p=catalog&act=search&csalad=0103228100&archiv=1&p-ageID=7>

Jobbik se v posledních době snaží změnit image antisemitské strany a zmírnil svoji rétoriku.⁸² Ovšem přestože Jobbik jako opoziční hnutí nedostalo nikdy příležitost přímo určovat politiku, některé jeho politické postoje převzalo hnutí Fidesz s cílem přebrat Jobbiku voliče. To

začalo být patrné především po volbách v roce 2010, kdy se dříve liberální Fidesz začal pod vedení Orbána posunovat více ke konzervativní pozici se silnými nacionalistickými prvky. Ve jménu záchrany takzvaných konzervativních a křesťanských hodnot vyhlásil Orbán kulturní válku liberálním hodnotám. V jeho distopické představě pod tlakem multikulturalismu a muslimské emigrace hrozí Evropě a její kultuře zánik.⁸³ Zabránit tomu lze jen podporou národních států a důrazem na křesťanský charakter Evropy a evropských rodin.

V kulturní válce se ztělesněním nepřítele stal George Soros, americký židovský miliardář a filantrop narozený v Maďarsku. V rámci státem financované kampaně „Stop Soros,“ jejíž součástí bylo například opakované vylepování billboardů po celém Maďarsku, se stal tento zakladatel nadace Open Society a Středoevropské univerzity hlavní zápornou postavou, která je zodpovědná za „zaplavení“ Evropy muslimskými emigranty a za oslabování národních států a evropské křesťanské identity. Za pomoci starých antisemitských stereotypů je Soros zobrazován jako všemocný manipulátor, který ohrožuje Maďarsko. Orbán se naopak stylizuje do pozice zachránce nejen Maďarska, ale i Evropy tradičních hodnot.

Orbán se ovšem vždy vehementně bránil nařknutí z toho, že svojí politikou podporuje antisemitismus. Naopak opakovaně prohlašuje, že v Maďarsku nemá antisemitismus místo a zdůrazňuje, že na rozdíl od mnohých zemí západní Evropy kde antisemitismus včetně fyzických útoků narůstá, se v Maďarsku mohou Židé cítit bezpečně.

Orbán se také stylizuje jako velký přítel Izraele. Jak podotkl maďarský sociolog András Kovács, pro Orbánův etnicko-nacionalistický ideál Maďarska se stal Izrael perfektním příkladem sebevědomého národního státu, který dokáže hájit své zájmy.⁸⁴

⁷⁵ Béla Kun byl synem židovského otce a protestantské matky. První světovou válku strávil v Sovětském vězení, kde se z něj stal radikální bolševik. Po válce se vrátil do Maďarska a založil komunistickou stranu, která se výrazně zasloužila v roce 1919 o založení bolševické Maďarské republiky rad, v níž byl Kun dominantní postavou. To přispělo k vytvoření mýtu, že za komunismus v Maďarsku jsou odpovědní Židé.

⁷⁶ Béla Jungbert, Personal Interview, Budapest, interview by Irena Kalhousová, 5 February 2017.

⁷⁷ András Gyenge, Personal Interview, Budapest, interview by Kalhousová, 18 May 2017.

⁷⁸ Například obvinění, že židé jsou odpovědní za Trianon. In: Anne Applebaum, 'Anti-Semite And Jew', *The New Yorker*, 4 November 2013, <https://www.newyorker.com/magazine/2013/11/11/anti-semite-and-jew>.

⁷⁹ Marton Dunai, 'Hungarian Jews Ask PM Orban to End "bad Dream" of Anti-Semitism', Reuters, 6 July 2017, <http://www.reuters.com/article/us-hungary-soros-orban-jews-idUSKBN19R24L>.

⁸⁰ Márton Gyöngyösi, Personal Interview, Budapest, interview by Irena Kalhousová, 18 May 2017.

⁸¹ The Jewish Chronicle, 'Hungary's Far-Right: Jews Not Welcome Here', *The Jewish Chronicle*, 2 February 2012, <https://www.thejc.com/news/world/hungary-s-far-right-jews-not-welcome-here-1.31473>.

⁸² The Times of Israel and Yaakov Schwartz, 'Jobbik Leader Says Jews Should Trust the Radical Hungarian Party's "Rebranding"', 4 July 2018, <https://www.timesofisrael.com/jobik-leader-says-jews-should-trust-the-radical-hungarian-party-s-rebranding/>.

⁸³ Viktor Orbán, "'State of the Nation' Address", Government, 18 February 2018, <http://www.kormany.hu/en/the-prime-minister/the-prime-minister-s-speeches/viktor-orban-s-state-of-the-nation-address>.

⁸⁴ László Kovács, Personal Interview, Budapest, interview by Irena Kalhousová, 16 May 2017.

Nacionalismus premiéra Netanjahua, který více akcentuje práva židovské většiny na úkor občanských práv a práv menšin, je Orbánovi velmi blízký. Izrael je navíc považován za spojence v kulturní válce proti Islámu. Při návštěvě Jerusálema Orbán například uznal, že antisionismus je jednou z forem antisemitismu.⁸⁵ Jako příznivec silných národních států, který klade velkou důležitost na národní bezpečnost, vyjádřil Orbán silné porozumění pro bezpečnostní obavy Izraele. Orbán prohlásil, že s izraelským premiérem Netanjahuem sdílí pohled na otázku bezpečnosti, terorismu, ochrany hranic a moderního antisemitismu. Proizraelská pozice se ovšem pro Orbána také stala důležitou kartou, která ho má chránit před obviněním z antisemitismu. Jako velký přítel židovského státu přece nemůže být antisemita. A to navzdory tomu, že antisemitské motivy jsou pevnou součástí jeho kulturní války proti liberalismu.

Pro umírněné pravicové, levicové i liberální politiky byly dobré vztahy s Izraelem součástí procesu budování nového postkomunistického image Maďarska. Nové, moderní Maďarsko chtělo obnovit vztahy s těmi demokratickými státy, se kterými byly vztahy v období komunismu pošramocené. Vztahy se Izraelem se stejně jako v případě Československa a Polska staly symbolem samostatné maďarské zahraniční politiky osvobozené od diktátu Moskvy. Jak řekl ministr zahraničí první demokratické vlády Géza Jeszensky, „Pamatoval jsem si rok 1967, kdy jsme rozvázali vztahy [s Izraelem] a litoval jsem toho. Maďarsko by mělo mít s Izraelem velmi vřelé vztahy kvůli historické vazbě. To [rozvázání vztahů s Izraelem] bylo znakem naší podřízené politiky vůči Moskvě [...], neboť to nebylo v maďarském zájmu. Poté, co jsme se emancipovali, bylo pouze přirozené, že se změnila naše politika.“⁸⁶

Pro postkomunistickou umírněnou elitu bylo také důležité rozptýlit obavy z toho, že v postkomunistickém Maďarsku ožívuje předválečný antisemitismus. Dobré vztahy s židovským státem měly pomoci neutralizovat stigma Maďarska jako antisemitské země.⁸⁷ To bylo podstatné i pro vztahy s Washingtonem, kde nezůstaly antisemitské projevy některých maďarských nacionalistů bez povšimnutí.⁸⁸ Stejně jako v případě Polska se dobré vztahy s Izraelem staly součástí transatlantické politiky. Jak podotkl maďarský diplomat, přesvědčení, že „nelze mít dobré vztahy s USA bez dobrých vtaů s Izraelem“ bylo v Maďarsku velmi silné.⁸⁹

V neposlední řadě vztah maďarských elit k Izraeli formuje fakt, že v Izraeli žije velký počet lidí s maďarskými kořeny.⁹⁰ Ti i v době komunismu pomáhali udržovat vazby s početnou židovskou komunitou v Maďarsku a díky nim je Izrael považován v Maďarsku za kulturně blízkou zemi. „Máme velmi silné důvody k tomu kultivovat vztahy s Izraelem. Žije tu 200-300 tisíc Židů, kteří nepopírají své maďarské kořeny. Proto je v našem zájmu mít dobré vztahy,“ dodal Jeszensky.⁹¹ S tím nepřímo souvisí i pocit odpovědnosti za tragický osud maďarských židů za Druhé světové války. Představitelé umírněných elit cítí, že i Maďarsko nese svůj díl odpovědnosti. Maďarský premiér z let 2002 až 2004 Péter Medgyessy při inauguraci vzdělávacího centra připomínajícího Holocaust v Budapešti v roce 2004 pronesl, „Prohlašuji, že tento ohavný zločin byl spáchán Maďary na Maďarech. Neexistuje výmluva či vysvětlení.“⁹² A fakt, že Izrael poskytl obětem nacistické genocidy útočiště tak v očích umírněných politiků znamená morální závazek k podpoře židovského státu.

Poté, co jsem se zaměřila na pozice maďarských elit k Izraeli, nyní ukážu, jak se to odráží na zahraniční politice vůči Izraeli.

INSTITUCIONALIZACE MAĎARSKÉ POZICE K IZRAELI – PŘÍKLADY

Bilaterální vztahy mezi Maďarskem a Izraelem nejsou na tak vysoké úrovni jako v případě ČR a Polska a maďarští politologové je hodnotí jako trochu proizraelské a trochu propalestinské.⁹³ Pro postkomunistické elity byly vztahy s Izraelem důležité, ale současně maďarští diplomaté nechtěli ohrozit tradičně dobré vztahy s arabskými zeměmi. V rámci EU zastává Maďarsko více proizraelské postoje, ale jak poznamenal maďarský diplomat, pro jejich diplomacii je důležité, aby tato pozice nebyla příliš hlasitá a aby nerozbíjela jednotu EU“⁹⁴ Po vstupu do EU v roce 2004 se také maďarská zahraniční politika začala pod vlivem vládnoucí levice více přibližovat pozici některých evropských levicových stran a to včetně kritického přístupu k Izraeli. Přesto ale bilaterální vztahy nijak výrazně neutrpěly.

Po volebním vítězství pravicového Fideszu v roce 2010 došlo k přehodnocení maďarské pozice vůči Izraeli. Maďarsko se v rámci EU postavilo více otevřeně za Izrael a začalo, slovy maďarského diplomata blízkého Orbánovi „vybalancovávat protiizraelské země, jako Irsko a Švédsko, jejichž zahraniční politika vůči Izraeli je pod vlivem muslimské menšiny.“⁹⁵ Maďarsko se tak například postavilo proti návrhu na to označovat izraelské zboží vyrobené na okupovaném Západním břehu. Maďarsko spolu s ČR a Rumunskem v roce 2018 zablokovalo společné prohlášení EU kritizující přesun americké ambasády z Tel Avivu do Jerusálema. Maďarská diplomacie také přestala vztahy k Izraeli tolik podmiňovat průběhem izraelsko-palestinského konfliktu. Maďarský diplomat k tomu poznamenal, že k blízkovýchodnímu konfliktu, který neumí vyřešit ani USA ani EU, je třeba se stavět realisticky.⁹⁶ Úkolem maďarské diplomacie se tak stala optimalizace zahraniční politiky s cílem posílit ekonomické a bezpečnostní vztahy s Izraelem, spíše než jasný diplomatický postoj. Ovšem maďarskou pozicí k Izraeli v rámci EU je třeba vnímat v kontextu rostoucí izolace orbánovského Maďarska. Do určité míry se Izrael stal nástrojem, kterým se Orbán vymezuje vůči EU.

Svoji proizraelskou pozicí si tak Maďarsko v rámci EU utvrzuje pozici rebela (maďarský pohled) či vyvrhele (pohled EU).

V rámci OSN Maďarsko častěji než ČR a Polsko hlasovalo spolu se státy EU. Například v případě Durbanské deklarace, proti které ČR a Polsko opakovaně hlasovaly, se Maďarsko pouze zdrželo. Ovšem v poslední době začíná Maďarsko více vybočovat z evropského průměru. V roce 2017 se ve velmi sledovaném hlasování přidalo k menšině evropských zemí, které odmítly podpořit rezoluci odsuzující rozhodnutí USA uznat Jeruzalém za hlavní město Izraele. Ovšem pozice Maďarska nemusí odrážet pouze proizraelský postoj současné vlády. Dalším důvodem může být snaha Orbána napravit vztahy s USA, které jsou i díky kampani proti Sorosovi, jejíž součástí je uzavření Středoevropské univerzity, poměrně pošramoceny. A opravdu, tato kalkulace se zřejmě vyplatila, protože v roce 2018 byl maďarský ministr zahraničních věcí a obchodu Péter Szijjártó pozván na oficiální návštěvu Washingtonu.

Ovšem zůstává otázkou, jak dlouho se bude pod vedením Orbána maďarsko-izraelským vztahům dařit. Podobně jako v případě polského Práva a spravedlnosti je i pro Orbána velmi důležitá politika paměti, pomocí níž posiluje nacionalistický mýtus o hrdinné maďarské historii. Revizionistické nazírání na historii se například odráží v různých pomnicích a muzeích budovaných za Orbánovy vlády.⁹⁷ Příkladem je muzeum Holocaustu, jehož otevření bylo plánováno na rok 2014. Toto muzeum mělo být zaměřeno především na osud židovských dětí a na Maďary, kteří se za války podíleli na záchraně Židů. Historici a židovská komunita v Maďarsku se proti takové interpretaci historie, která zamlčuje roli maďarského státu na Holocaustu, ostře vymezili a výsledkem je, že již dlouho dokončené muzeum stále nebylo oficiálně otevřeno. Izrael pod vedením Netanjahua se zatím proti Orbánovým snahám překrucovat historii tak jako v případě Polska nevymezil. Ovšem izraelští opoziční politici i někteří diplomaté Orbána opakovaně kritizují nejen kvůli překrucování historie, ale i kvůli jeho

⁸⁵ DW.com, 'Viktor Orban Says "Jews Can Feel Safe" in Hungary during Israel Visit', *DW.COM*, 19 July 2018, <https://www.dw.com/en/viktor-orban-says-jews-can-feel-safe-in-hungary-during-israel-visit/a-44748908>.

⁸⁶ Géza Jeszenszky, Personal Interview, Budapest, interview by Irena Kalhousová, 16 May 2017.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Thomas Tucker, 'Political Transition and the "Jewish Question" in Hungary Today', *Ethnic and Racial Studies* 19, no. 2 (1996): 298.

⁸⁹ Hungarian Diplomat 1, Personal Interview, Budapest, interview by Irena Kalhousová, 2017.

⁹⁰ Existují odlišné odhady o tom, kolik Izraelců dnes se dorozumí v maďarštině. Někdy se mluví o desetitisících, někdy o pár tisících. Do Izraele přicházeli maďarsky mluvící Židé nejen z území dnešního Maďarska, ale také z Transylvánie (dnešního Rumunska) a horních Uher (dnešního Slovenska). Tato komunita dříve čítala až 300 tisíc lidí.

⁹¹ Jeszenszky, Personal Interview, Budapest.

⁹² Manfred Gerstenfeld, *The Abuse of Holocaust Memory: Distortions and Responses* (Jerusalem: Jerusalem Center for Public Affairs, 2009).

⁹³ Gyula Gazdik and Erzsébet N. Rózsa, 'Hungary and the Israeli–Palestinian Conflict', *Foreign Policy Review*, August 2013, 96–106.

⁹⁴ Hungarian Diplomat 2, Personal Interview, Budapest, interview by Irena Kalhousová, 2017.

⁹⁵ Hungarian Diplomat 3, Personal Interview, Budapest, interview by Irena Kalhousová, 2017.

⁹⁶ Hungarian Diplomat 4, Personal Interview, Budapest, interview by Irena Kalhousová, 2017.

⁹⁷ Jedním z nejznámějších příkladů je Památník obětem německé okupace, odhalený v roce 2014 na budapeštském Náměstí svobody. Na něm je Maďarsko vyobrazeno jako nevinný archanděl Gabriel, který je napaden německým imperiálním orlem s ostrými pařáty.

domácí politice, která využívá antisemitské předsudky a tím je pomáhá udržovat při životě. Tyto kritické hlasy mohou časem nabývat na síle.

ZÁVĚR

Od roku 1989 udržuje Maďarsko s Izraelem přátelské vztahy. Jejich intenzita se ovšem měnila v souvislosti s tím, kdo byl zrovna ve vládě. Pro umírněné politiky zprava i zleva se staly přátelské vztahy s Izraelem symbolem samostatné zahraniční politiky a návratu Maďarska mezi demokratické státy. Vztah k Izraeli také definovalo vědomí bohatého dědictví maďarsko-židovského soužití a pocitu odpovědnosti za tragický osud maďarských židů za války. Díky početné menšině maďarsky mluvících Židů v Izraeli a přítomnosti židovské menšiny v Maďarsku je také Izrael považován za kulturně blízkou zemi. Pro pravicové nacionalistické politiky se dobré vztahy s Izraelem staly dobrou záminkou pro to, aby čelili kritice za to, že podporují antisemitské stereotypy.

Navíc ale se v jejich očích stal Izrael pod vedením Natanjahuu příkladem úspěšného státu, který je schopen ochránit své zájmy a který klade důraz na svůj etnický charakter.

Současné prohloubení maďarsko-izraelských vztahů, které je motivováno pragmatismem a ideologickou blízkostí Orbána a Natanjahuu, ovšem nemusí být dlouhodobě udržitelné. Pro Izrael se stal Orbán užitečným spojencem, který nekritizuje izraelskou politiku vůči Palestincům. Ovšem přátelské vztahy s politikem, který staví svojí domácí politiku na xenofobii za využití antisemitských symbolů, který relativizuje roli Maďarska při Holocaustu a který buduje mýtus o maďarské oběti, může být pro Izrael stále obtížnější. Ovšem fakt, že v Maďarsku žije velmi aktivní židovská menšina, která udržuje kontakty s příbuznými v Izraeli, je dobrou zárukou toho, že Maďarsko a Izrael budou mít ve svých bilaterálních vztazích vždy na čem stavět.

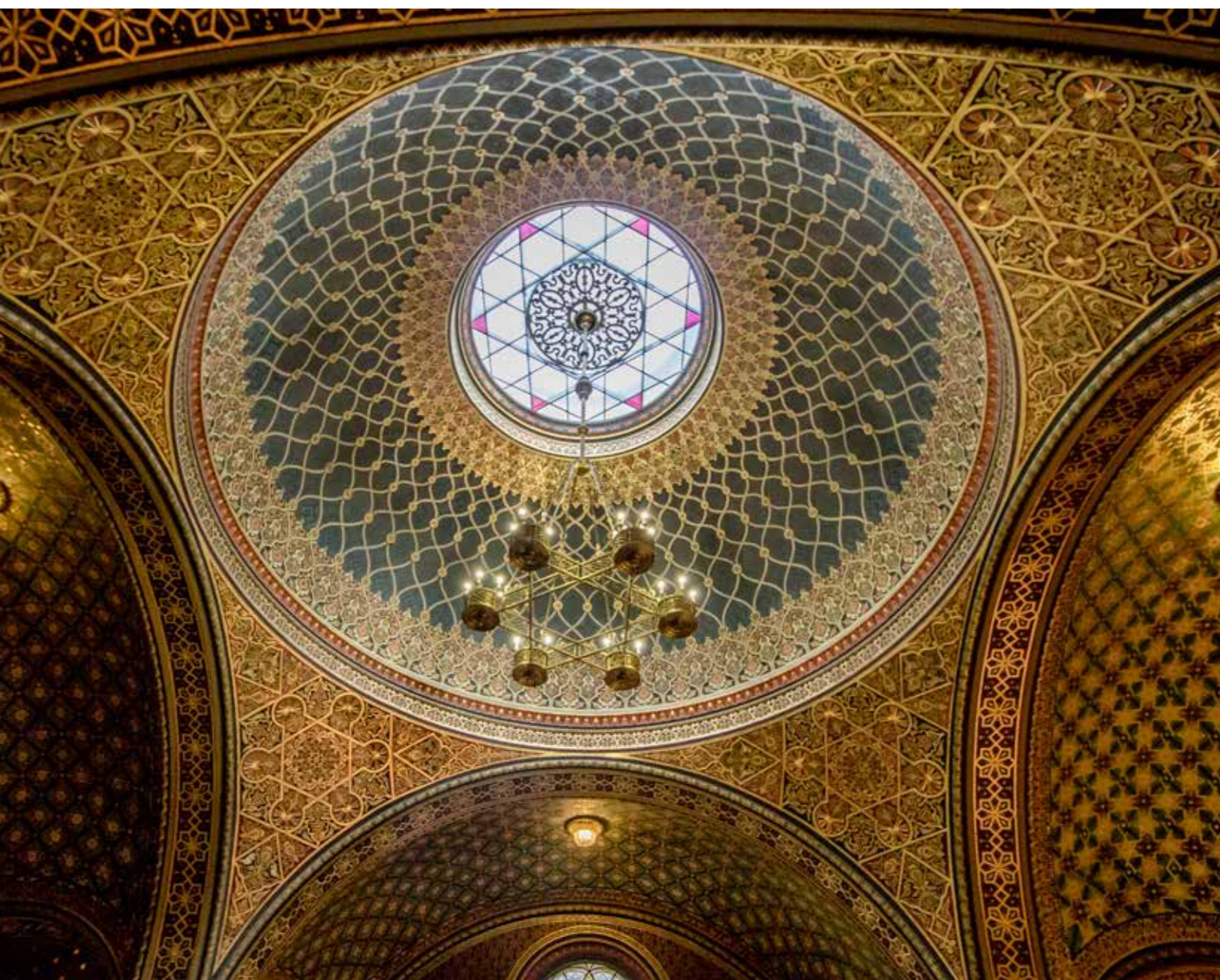
5

SHRNUTÍ

V této práci jsem analyzovala bilaterální vztahy České republiky, Polska a Maďarska s Izraelem. Ukázala jsem, že obnovení vztahů s Izraelem se stalo důležitou součástí postkomunistické obnovy těchto zemí a symbolizovaly jejich návrat do západních demokratických struktur. Obnovení vztahů s židovským státem ovšem nebylo pouze o napravení chyb komunistické zahraniční politiky vůči Izraeli. Šlo také o napravení křivd vůči Židům. Historické události, především pak bohatá historie soužití tří středoevropských národů s židovskou menšinou, kterou ukončil, či přinejmenším výrazně ochromil Holocaust, a také antisemitismus komunistického režimu, se výrazně zapsaly do kolektivní paměti postkomunistických elit a jejich identity. Vztah k Izraeli tak do značné míry definovala jejich historická zkušenost. Proizraelská pozice středoevropských postkomunistických elit tedy spíše než pragmatismem je motivována pocitem silné vazby k Izraeli. Tu tvoří dědictví dlouhého soužití s židovskou menšinou, pocit viny za osud Židů v Evropě, kulturní a hodnotová blízkost Izraele díky tomu, že jeho zakladatelé a velká část populace pochází ze střední Evropy a respekt k tomu, že Izrael dokázal nejen přežít, ale i vzkvétat v geopoliticky nepřátelském území a při tom si udržet demokratický charakter. Pro nacionalistické elity je to etnický charakter Izraele a jeho důležitá role výspy Západu v nepřátelské regionu Blízkého východu, které je váží k Izraeli. Tři středoevropské země v posledních třech dekádách patřily k zemím, jejichž zahraniční politika je proizraelská. Intenzita tohoto postoje v Polsku a Maďarsku prošla určitým vývoje v souvislosti s tím, která politická strana byla ve vládě. V ČR zatím proizraelský postoj převládá bez ohledu na složení vlády.

Členství tří středoevropských zemí v EU vedlo z části k tomu, že politicko-diplomatické elity začaly přijímat také evropskou identitu. To nevedlo ani tak k přehodnocení bilaterálních vztahů s Izraelem jako spíše ke snaze nevyčnívat v rámci EU. Především Polsko pod vedením Tuska a Maďarsko za vlády Gyurcsányiho socialistů se zařadily více k evropské středové pozici ohledně Izraele. V ČR se něco podobného odehrávalo v době vlády ministra zahraničí Zaorálka, ale proti tomu se postavili premiér a prezident. Krizi v bilaterálních vztazích ovšem nakonec nezpůsobila ani tak europeizace zahraniční politiky, která v žádné ze tří zemí nevedla k výraznému oslabení bilaterálních vztahů, ale politika paměti pod vedením nacionalistických politiků. Snaha o zamlčování historických faktů, relativizace historie a přikrášlování chování středoevropských národů za Druhé světové války se dostaly do přímého rozporu s židovským a izraelským národním mýtem. Boj o historické dědictví se tak stal zatím největším sporným bodem v polsko-izraelských vztazích a stejný spor potenciálně ohrožuje i vztahy s Maďarskem. V ČR zatím debata o roli Čechů na Holocaustu výrazně nepronikla do veřejného prostoru a naopak je to mýtus o českém filosemitismu, který ještě posiluje dobré vztahy s Izraelem.

Zcela na závěr je třeba dodat, že bouřlivá historie středoevropských národů má sice potenciál způsobit jistý rozkol v bilaterálních vztazích s Izraelem, jehož populace je s touto historií výrazně spojena. Je to ale současně staleté soužití středoevropských národů s židovskou menšinou, které činí z Izraele „speciální případ,“ který se i v budoucnu bude odrážet v zahraniční politice středoevropských národů vůči židovskému státu.

BIBLIOGRAFIE

- AP. 'New Polish Historical Policy Could Silence Holocaust Debates', 22 March 2016. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4781896,00.html>.
- Applebaum, Anne. 'Anti-Semite And Jew'. *The New Yorker*, 4 November 2013. <https://www.newyorker.com/magazine/2013/11/11/anti-semite-and-jew>.
- Chodorowitz, Jacek. Personal Interview, Tel Aviv. Interview by Irena Kalhousová, 21 June 2017.
- Czech Diplomat 1. Personal Interview, Prague. Interview by Irena Kalhousová, 2017.
- Czech Diplomat 4. Personal Interview, Prague. Interview by Irena Kalhousová, 2018.
- Czech Diplomat 5. Personal Interview, Prague. Interview by Irena Kalhousová, 2018.
- Czech Diplomat 6. Personal Interview, Prague. Interview by Irena Kalhousová, 2017.
- Czech Diplomat 7. Personal Interview, Prague. Interview by Irena Kalhousová, 2017.
- Dienstbier, Jiří. 'My a Izrael [We and Israel]'. *Aktuálně.cz - Víte, co se právě děje* (blog), 2 September 2010. <http://blog.aktualne.cz/blogy/jiri-dienstbier.php?itemid=8879>.
- Dowgiało, Jan. Personal Interview, 13 December 2016.
- Drulák, Petr. Personal Interview, Skype. Interview by Irena Kalhousová, 22 November 2018.
- Dunai, Marton. 'Hungarian Jews Ask PM Orban to End "bad Dream" of Anti-Semitism'. Reuters, 6 July 2017. <http://www.reuters.com/article/us-hungary-soros-orban-jews-idUSKBN19R24L>.
- DW.com. 'Viktor Orban Says "Jews Can Feel Safe" in Hungary during Israel Visit'. *DW.COM*, 19 July 2018. <https://www.dw.com/en/viktor-orban-says-jews-can-feel-safe-in-hungary-during-israel-visit/a-44748908>.
- Dyduch, Joanna. 'What Is Left Out of the Strategic Partnership? The Impact of Europeanization of Foreign Policy on Polish-Israeli Relations in the Years 2004-2011'. Forum Israel-Poland-Europe, February 2012.
- EUobserver. 'Czech EU Presidency Splits with Commission over Israel'. *EU Observer*, 27 April 2009. <https://euobserver.com/foreign/28012>.
- Gavison, Ruth. 'Jewish and Democratic? A Rejoinder to the "Ethnic Democracy" Debate'. *Israel Studies* 4, no. 1 (1999): 44-72.
- Gazdik, Gyula, and Erzsébet N. Rózsa. 'Hungary and the Israeli-Palestinian Conflict'. *Foreign Policy Review*, August 2013, 96-106.
- Gebert, Konstanty. Personal Interview, Warsaw. Interview by Irena Kalhousová, 20 November 2016.
- Gerstenfeld, Manfred. *The Abuse of Holocaust Memory: Distortions and Responses*. Jerusalem: Jerusalem Center for Public Affairs, 2009.
- Glowacka, Dorota, and Joanna Zylinska, eds. *Imaginary Neighbors: Mediating Polish-Jewish Relations after the Holocaust*. Lincoln, Neb.: University of Nebraska Press, 2010.
- Grabowski, Jan. *Hunt for the Jews: Betrayal and Murder in German-Occupied Poland*. Bloomington, Indiana: Indiana University Press, 2013.
- Gyenge, András. Personal Interview, Budapest. Interview by Kalhousová, 18 May 2017.
- Gyöngyösi, Márton. Personal Interview, Budapest. Interview by Irena Kalhousová, 18 May 2017.
- Haaretz and Noa Landau. 'Visegrad Summit in Israel Canceled After Poland Pulls Out Over Holocaust Row'. *Haaretz*, 18 February 2019. <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-visegrad-summit-in-israel-canceled-says-czech-prime-minister-1.6942500>.
- Ha'aretz, and AP. 'Polish Education Minister Blasted for 1940s Jewish Massacre Remarks'. *Ha'aretz*, 14 July 2016. <https://www.haaretz.com/world-news/europe/1.731001>.
- Huňátová, Dana. Personal Interview, Prague. Interview by Irena Kalhousová, 22 August 2018.
- Hungarian Diplomat 2. Personal Interview, Budapest. Interview by Irena Kalhousová, 2017.
- Hungarian Diplomat 3. Personal Interview, Budapest. Interview by Irena Kalhousová, 2017.
- Hungarian Diplomat 5. Personal Interview, Budapest. Interview by Irena Kalhousová, 2017.
- Hungarian Diplomat 6. Personal Interview, Budapest. Interview by Irena Kalhousová, 2017.
- iDNES.cz. 'Poslanci Podpořili Izrael. Když Padne, Padne i Evropa, Znělo Sněmovnou'. *IDNES.Cz*, 17 December 2015. https://zpravy.idnes.cz/poslanci-podporili-izrael-kdyz-padne-padne-i-evropa-znelo-snemovnou-lid-/domaci.aspx?c=A151217_110616_domaci_kop.
- . 'Topolánek Si Nechal Mluvího, Který Chyboval Výrokem o „defenzivě“ v Gaze'. *IDNES.Cz*, 5 January 2009. https://zpravy.idnes.cz/topolaneck-si-nechal-mluvciho-ktery-chyboval-vyrokem-o-defenzive-v-gaze-13d-/domaci.aspx?c=A090105_123634_domaci_pje.
- Israel Ministry of Foreign Affairs. 'Christian Tourism to Israel 2013', 2014. <http://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2014/Pages/Christian-tourism-to-Israel-2013.aspx>.
- Israeli Diplomat. Israeli Diplomat, Warsaw. Interview by Irena Kalhousová, 30 November 2016.
- Jeszszky, Géza. Personal Interview, Budapest. Interview by Irena Kalhousová, 16 May 2017.
- Joch, Roman. Personal Interview, Prague. Interview by Irena Kalhousová, 19 December 2017.
- Jungbert, Béla. Personal Interview, Budapest. Interview by Irena Kalhousová, 5 February 2017.
- Kovács, László. Personal Interview, Budapest. Interview by Irena Kalhousová, 16 May 2017.
- Kozłowski, Maciej. Personal Interview, Warsaw. Interview by Irena Kalhousová, 12 November 2016.
- Krajewski, Stanislaw. Personal Interview, Warsaw. Interview by Irena Kalhousová, 12 January 2016.
- Kubátová, Hana, and Jan Láníček. *The Jews in Czech and Slovak Imagination, 1938-89*. Leiden, Boston: Brill, 2018.
- Kwaśniewski, Alexander. Personal Interview, Warsaw. Interview by Irena Kalhousová, 13 December 2016.
- . 'President Kwasniewski's Speech at the Jedwabne Ceremony', 7 October 2001. <http://www.dialog.org/hist/kwasniewski.html>.
- Lendvai, Paul. *Anti-Semitism without Jews: Communist Eastern Europe*. Doubleday, 1971.
- Magdziak Mizewska, Agnieszka. Personal Interview, Warsaw. Interview by Irena Kalhousová, 30 November 2016.
- Ministerstvo zahraničí České republiky. 'Koncepce Zahraniční Politiky ČR', 2019. http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/analzy_a_koncepce/koncepce_zahranicni_politiky_cr.html.
- Ministerstvo zahraničních věcí. 'Stanovisko MZV k otázce Jeruzaléma', 12 June 2017. https://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/prohlaseni_a_stanoviska/archiv_prohlaseni_a_stanovisek/archiv_2017/x2017_12_06_stanovisko_mzv_k_otazce_jeruzalema.html.
- Netanyahu, Benjamin. 'PM Netanyahu, Czech Zeman and Their Wives Dedicate "Czech House" and Marked the Czech Republic's National Day'. Prime Minister's Office, Israel, 27 November 2018. http://www.pmo.gov.il/English/MediaCenter/Events/Pages/event_czech271118.aspx.
- Orbán, Viktor. "'State of the Nation" Address'. Government, 18 February 2018. <http://www.kormany.hu/en/the-prime-minister/the-prime-minister-s-speeches/viktor-orban-s-state-of-the-nation-address>.
- Piekarski, Jan Wojciech. Personal Interview, Warsaw. Interview by Irena Kalhousová, 12 June 2016.
- Pojar, Tomáš. Personal Interview, Prague. Interview by Irena Kalhousová, 13 December 2017.
- Polish Diplomat 1. Personal Interview, Tel Aviv. Interview by Irena Kalhousová, 21 June 2017.
- Polish Diplomat 2. Personal Interview, Warsaw. Interview by Irena Kalhousová, 2016.
- Polish Diplomat 3. Personal Interview, Warsaw. Interview by Irena Kalhousová, 2016.

newdirection.online

[@europeanreform](https://twitter.com/europeanreform)

[@europeanreform](https://www.instagram.com/europeanreform)